

**BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI HUZURIDAGI PEDAGOG  
KADRLARNI QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING  
MALAKASINI OSHIRISH MINTAQAVIY MARKAZI**

**DAVLAT VA HUQUQ ASOSLARI  
FANINI O'QITISHNING  
ZAMONAVIY METODIKALARI**

**2026**

**Shoyev I.X.**

**tarix fanlari bo'yicha falsafa  
doktori (PhD), dotsent.**



**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI  
OLIV TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI HUZURIDAGI PEDAGOG  
KADRLARNI QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI  
OSHIRISH MINTAQAVIY MARKAZI**

**“DAVLAT VA HUQUQ ASOSLARI FANINI  
O‘QITISHNING ZAMONAVIY METODIKALARI”**

**moduli bo‘yicha**

**O‘QUV–USLUBIY MAJMUA**

**Buxoro – 2026**

Modulning o'quv-uslubiy majmuasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan 2025 yil 30-dekabrda tasdiqlangan o'quv rejasi va o'quv dasturiga muvofiq ishlab chiqilgan.

**Tuzuvchi:** **I.X.Shoyev** – Buxoro davlat universiteti “Ijtimoiy-siyosiy fanlar” kafedrasida dotsenti, t.f.f.d. (PhD).

**Taqrizchi:** **Sh.A.Rajabov** – Buxoro davlat universiteti “Yurisprudensiya” kafedrasida dotsenti, yu.f.n.

**O'quv -uslubiy majmua Buxoro davlat universiteti Ilmiy  
Kengashining qarori bilan nashrga tavsiya qilingan  
(2026 yil “5” fevraldagi 6-sonli bayonnoma)**

## **MUNDARIJA**

<b>I. ISHCHI DASTUR</b>	<b>5</b>
<b>II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL O‘QITISH METODLARI</b>	<b>10</b>
<b>III. NAZARIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI</b>	<b>15</b>
<b>IV. AMALIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI</b>	<b>22</b>
<b>V. GLOSSARIY</b>	<b>45</b>
<b>VI. ADABIYOTLAR RO‘YXATI</b>	<b>52</b>

# I. ISHCHI DASTUR

## KIRISH

Dastur O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 2-sentyabrda tasdiqlangan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 3-dekabrda “Iqtidorli yoshlarni saralab olish tizimi va akademik litseylar faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4910-son hamda Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 1-iyundagi “Akademik litseylar rahbar va pedagog xodimlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy yetish to‘g‘risida”gi 296-son Qarorlarida belgilangan ustuvor yo‘nalishlar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo‘lib, u zamonaviy talablar asosida malaka oshirish jarayonlarining mazmunini takomillashtirish hamda akademik litseylar pedagog xodimlarining kasbiy kompetentligini muntazam oshirib borishni maqsad qiladi.

Yuqoridagi maqsaddan kelib chiqib, akademik litseylarda faoliyat olib borayotgan “Davlat va huquq asoslari” fani o‘qituvchilarining pedagogik mahorat va kasbiy kompetentligini muntazam takomillashtirish bilan bog‘liq bilim, ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lishlarini ta’minlash uchun yangi fan modullari o‘quv rejasiga kiritilgan. **“Davlat va huquq asoslari fanini o‘qitishning zamonaviy metodikalari”** deb nomlangan modul bo‘yicha ishchi dastur tuzildi va bugungi kunda akademik litsey “Davlat va huquq asoslari” fani o‘qituvchisining zamonaviy dars mazmuni, uning shakl va metodlarini to‘g‘ri tanlay olishi va ularni amalga oshira olishi o‘quvchilarning davlat ta’lim standartlari talablarini bajarishining muhim omillaridan biridir. Shunday ekan, akademik litseylar ta’lim jarayonida faoliyat ko‘rsatayotgan “Davlat va huquq asoslari” fani o‘qituvchisining o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi jarayoni mohiyatini yaxshi tushinishi, zamonaviy ta’lim metodlarni yaxshi bilishi, ularni to‘g‘ri qo‘llay olishi bugungi kun talabidir.

**“Davlat va huquq asoslari fanini o‘qitishning zamonaviy metodikalari”** moduli mashg‘ulotlari davomida innovatsion texnologiya ta’rifi, tasnifi, metodik asoslari, ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish yo‘llari va shu orqali o‘quvchilarining bilish faoliyatini faollashtirish masalalari yoritiladi.

Ishchi dastur doirasida berilayotgan **“Davlat va huquq asoslari fanini o‘qitishning zamonaviy metodikalari”** moduli mavzulari orqali akademik litseylarda faoliyat olib borayotgan pedagog kadrlarning pedagogik mahorat va kasbiy kompetentligini muntazam takomillashtirish bilan bog‘liq bilim, ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lishlari ta’minlanadi.

Bugungi kunda akademik litsey “Davlat va huquq asoslari” fani o‘qituvchisining zamonaviy dars mazmuni, uning shakl va metodlarini to‘g‘ri tanlay olishi va ularni amalga oshira olishi o‘quvchilarning davlat ta’lim standartlari talablarini bajarishining muhim omillaridan biridir. Shunday ekan, akademik litseylar ta’lim jarayonida faoliyat ko‘rsatayotgan “Davlat va huquq asoslari” fani o‘qituvchisining o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi jarayoni mohiyatini yaxshi

tushunishi, sohaga oid zamonaviy yondashuv va innovatsiyalarni to'g'ri qo'llay olishi bugungi kun talabidir.

**“Davlat va huquq asoslari fanini o'qitishning zamonaviy metodikalari”** moduli mashg'ulotlari davomida innovatsion texnologiya ta'rifi, tasnifi, metodik asoslari, ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish yo'llari va shu orqali o'quvchilarining bilish faoliyatini faollashtirish masalalari yoritiladi.

Ushbu modul bo'yicha ishchi dastur akademik litseyning “Davlat va huquq asoslari” fani o'qituvchilari malakasini oshirish jarayonida qo'llaniladi.

### **Modulning maqsadi va vazifalari**

**Modulning maqsadi:** Professional ta'lim muassasalari pedagog kadrlari malakasini oshirish kursining **maqsadi** pedagog kadrlarni innovatsion yondoshuvlar asosida o'quv-tarbiyaviy jarayonlarni yuksak ilmiy-metodik darajada loyihalashtirish, sohadagi ilg'or tajribalar, zamonaviy bilim va malakalarni o'zlashtirish va amaliyotga joriy etishlari uchun zarur bo'ladigan kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarini takomillashtirish, shuningdek ularning ijodiy faolligini rivojlantirishdan iborat.

**“Davlat va huquq asoslari fanini o'qitishning zamonaviy metodikalari” modulining vazifalari:**

- Davlat va huquq asoslari fanidagi zamonaviy metodikalar: meditatsion metodika, shaxsga yo'nalganlik metodika, gumanistik metodika, integrativ metodika ta'sirini bayon etish;
- Davlat va huquq asoslari fanini o'qitishda pedagogning kreativ metodika va uni amalda qo'llash tamoyillari izohlab berish;
- Ta'limga nisbatan innovatsion metodika va ta'limda an'anaviy va innovatsion texnologiyalarning uyg'unligini tahlil etish;
- Pedagogik innovatsiyalarning o'ziga xosligi va ta'lim jarayonida innovatsion usul va metodikalardan foydalanishini o'rganish;
- “Davlat va huquq asoslari” fanini o'qitishda xususiy, modulli va tizimli metodikalar va ta'lim jarayoniga innovatsion metodikalarni kiritish yo'llarini o'rganishdan iborat.

### **Modul bo'yicha qo'yiladigan talablar**

**“Davlat va huquq asoslari fanini o'qitishning zamonaviy metodikalari”** kursini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida:

#### **Tinglovchi:**

- Davlat va huquq asoslari fanidagi zamonaviy metodikalar: meditatsion, shaxsga yo'nalganlik, gumanistik, integrativ metodikalarni;
- Davlat va huquq asoslari fanini o'qitishda pedagogning kreativ metodikasi va uni amalda qo'llash tamoyillarni;
- Ta'limga nisbatan innovatsion metodika va ta'limda an'anaviy va innovatsion texnologiyalarning uyg'unligini;

- Pedagogik innovatsiyalarning o'ziga xosligi va ta'lim jarayonida innovatsion usul va metodlardan foydalanishni;

- “Davlat va huquq asoslari” fanini o'qitishda xususiy, modulli va tizimli innovatsiyalar va ta'lim jarayoniga innovatsiyalarni kiritish yo'llari haqida **bilishi kerak**.

### **Modulni tashkil etish va o'tkazish bo'yicha tavsiyalar**

**“Davlat va huquq asoslari fanini o'qitishning zamonaviy metodikalari”** kursi ma'ruza va seminar mashg'ulotlari shaklida olib boriladi.

Kursni o'qitish jarayonida ta'limning zamonaviy metodlari, savol-javob, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qo'llanilishi nazarda tutilgan:

- ma'ruza va seminar darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida prezentatsion va elektron-didaktik texnologiyalardan;

- o'tkaziladigan mashg'ulotlarda texnik vositalardan, ekspress-so'rovlar, test so'rovlari, aqliy hujum, guruhli fikrlash, kichik guruhlar bilan ishlash, kollokvium o'tkazish va boshqa interaktiv ta'lim usullarini qo'llash nazarda tutiladi.

### **Modulning o'quv rejadagi boshqa modullar**

#### **bilan bog'liqligi va uzviyligi**

**“Davlat va huquq asoslari fanini o'qitishning zamonaviy metodikalari”** moduli mazmuni o'quv rejadagi **“Davlat va huquq asoslari fanini o'qitishning zamonaviy metodikalari”** o'quv moduli bilan uzviy bog'langan holda “Davlat va huquq asoslari” fani o'qituvchisining kasbiy pedagogik tayyorgarlik darajasini orttirishga xizmat qiladi.

### **Modulning oliy ta'limdagi o'rni**

Modulni o'zlashtirish orqali tinglovchilar davlat va huquqning dolzarb muammolari, “Davlat va huquq asoslari” fanidagi zamonaviy metodikalar, “Davlat va huquq asoslari” fanini o'qitishda pedagogning kreativ metodikasi va uni amalda qo'llash tamoyillari asoslarini o'rganish, “Davlat va huquq asoslari” fanini o'qitishda xususiy, modulli va tizimli innovatsiyalarni tahlil etish, ta'lim jarayonida innovatsion usul va metodikalardan foydalanish, ta'lim jarayoniga innovatsiyalarni kiritish yo'llarini amalda qo'llash va baholashga doir kasbiy malakaga ega bo'ladilar.

## MODUL BO‘YICHA SOATLAR TAQSIMOTI

№	Modul mavzulari	Tinglovchining o‘quv yuklamasi, soat					
		Hammasi	Auditoriya o‘quv yuklamasi				Mustaqil ta’lim
			jumladan				
			Jami	Nazariy	Amaliy mashg‘ulot	Ko‘chma mashg‘ulot	
1.	Zamonaviy pedagogik tendensiyalarni amaliyotga joriy etish.	4	4	2	2	-	
2.	Interaktiv va amaliy yondashuvlar.	4	4	2	2	-	
3.	O‘quvchilarni huquq sohasiga oid bilimlarini amaliyotga tadbiq etish.	2	2	-	2	-	
JAMI		10	10	4	6	-	

### NAZARIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI

#### 1-mavzu: Zamonaviy pedagogik tendensiyalarni amaliyotga joriy etish. (2 soat)

Zamonaviy pedagogik tendensiyalarni amaliyotga joriy etilish samaradorligini aniqlash mezonlari. O‘quvchilarni mustaqil ravishda bilim olishga yo‘naltirish metodlari. Ta’lim samaradorligini oshirishga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalarning umumiy tasnifi. Davlat va huquq asoslari fanining mazmunini yangi sifat bosqichiga olib chiqishning samarali usul va vositalari. Davlat va huquq asoslari fanini o‘qitishda zamonaviy metodlar.

#### 2-mavzu: Interaktiv va amaliy yondashuvlar. (2 soat)

Interaktiv va amaliy yondashuvni joriy yetish. Qonuniy masalalarni o‘rganish, ularni amaliyotda qo‘llash va huquqiy muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish. Huquqiy vaziyatlarga mos javoblar topish ko‘nikmasini rivojlantirish. Darslarni interaktiv va qiziqarli qilish. Dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish ko‘nikmasini rivojlantirish.

## **AMALIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI**

### **1-mashg‘ulot: Zamonaviy pedagogik tendensiyalarni amaliyotga joriy etish. (2 soat)**

Zamonaviy pedagogik tendensiyalarni amaliyotga joriy etilish samaradorligini aniqlash mezonlari. O‘quvchilarni mustaqil ravishda bilim olishga yo‘naltirish metodlari. Ta’lim samaradorligini oshirishga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalarning umumiy tasnifi. Davlat va huquq asoslari fanining mazmunini yangi sifat bosqichiga olib chiqishning samarali usul va vositalari. Davlat va huquq asoslari fanini o‘qitishda zamonaviy metodlar.

### **2-mashg‘ulot: Interaktiv va amaliy yondashuvlar. (2 soat)**

Interaktiv va amaliy yondashuvni joriy yetish. Qonuniy masalalarni o‘rganish, ularni amaliyotda qo‘llash va huquqiy muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish. Huquqiy vaziyatlarga mos javoblar topish ko‘nikmasini rivojlantirish. Darslarni interaktiv va qiziqarli qilish. Dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish ko‘nikmasini rivojlantirish.

### **3-mashg‘ulot: O‘quvchilarni huquq sohasiga oid bilimlarini amaliyotga tadbiq etish. (2 soat)**

O‘quvchilarni huquq sohasiga oid bilimlarini amaliyotga tadbiq etish ko‘nikmalarini shakllantirish. Huquqiy kompetensiyalar turlari va ularning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni. Huquqiy muammoning alternativ yechimlarini ishlab chiqishning o‘ziga xos xususiyatlari. To‘g‘ri va asosli qarorlar qabul qilishda zamonaviy metodlardan foydalanish.

## **O‘qitish shakllari**

Mazkur modul ma’ruza va amaliy mashg‘ulotlar shaklida olib boriladi.

Kursni o‘qitish jarayonida ta’limning zamonaviy metodikalari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qo‘llanilishi nazarda tutilgan:

- ma’ruza darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida prezentatsion va elektron-didaktik texnologiyalardan;

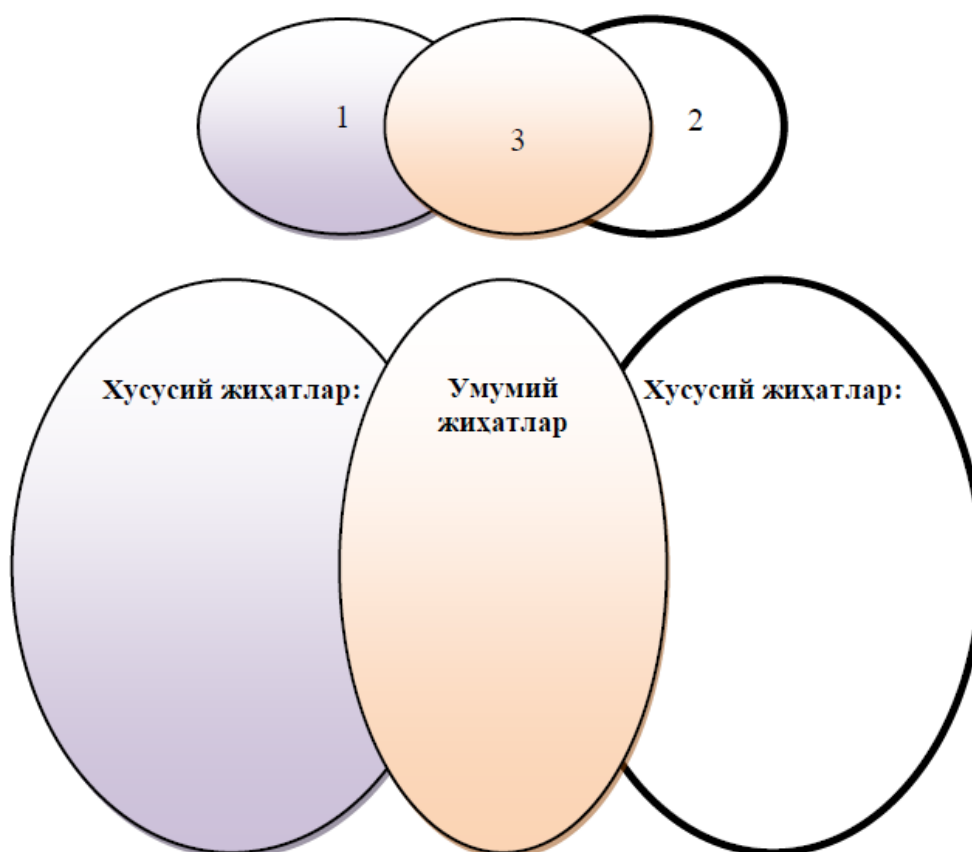
- o‘tkaziladigan amaliy mashg‘ulotlarda texnik vositalardan, ekspress-so‘rovlar, test so‘rovlari, aqliy hujum, guruhli fikrlash, kichik guruhlar bilan ishlash, kollokvium o‘tkazish, va boshqa interaktiv ta’lim usullarini qo‘llash nazarda tutiladi.

## II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA’LIM METODLARI.

### 1. “VENN DIAGRAMMASI” GRAFIK ORGANAYZERI (GO)

Ta’lim oluvchilarda mavzuga nisbatan tahliliy yondashuv, ayrim qismlar negizida mavzuning umumiy mohiyatini o‘zlashtirish (sintezlash) ko‘nikmalarini hosil qilishga yo‘naltiriladi. U kichik guruhlarni shakllantirish asosida aniq sxema bo‘yicha amalga oshiriladi.

GO quyidagi sxema (grafik tasvir)ga ega bo‘lib, topshiriq shu sxema asosida bajariladi:



Grafik organayzer ta’lim oluvchilar tomonidan o‘zlashtirilgan o‘zaro yaqin nazariy bilim, ma’lumot yoki dalillarni qiyosiy tahlil etishga yordam beradi. Undan muayyan bo‘lim yoki boblar bo‘yicha yakuniy darslarni tashkil etishda foydalanish yanada samaralidir.

### 2. “Keys-stadi” texnologiyasi

“Keys-stadi” (ingliz tilida “case” – metod, “study” – muammoli vaziyat; vaziyatli tahlil yoki muammoli vaziyatlarni tahlil qilish) texnologiyasi ta’lim oluvchilarda aniq, real yoki sun’iy yaratilgan muammoli vaziyatni tahlil qilish orqali eng maqbul variantlarini topish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. U ta’lim oluvchilarni bevosita har qanday mazmunga ega vaziyatni o‘rganish va tahlil qilishga o‘rgatadi.

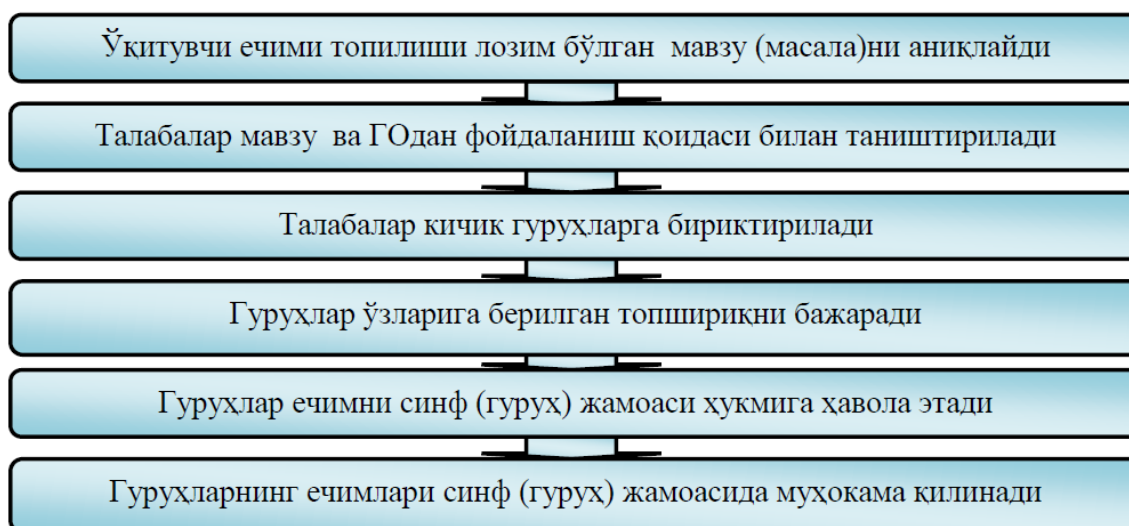
Texnologiyaning negizida muayyan muammoli vaziyatni hal qilish jarayonining umumiy mohiyatini aks ettiruvchi elementlar yotadi.

Bular quyidagilardir: ta'lim shakllari, ta'lim metodlari, ta'lim vositalari, ta'lim jarayonini boshqarish usul va vositalari, muammoni hal qilish yuzasidan olib borilayotgan ilmiy izlanishning usul va vositalari, axborotlarni to'plash, ularni o'rganish usul va vositalari, ilmiy tahlilning usul va vositalari, o'qituvchi va ta'lim oluvchi o'rtasidagi ta'limiy aloqaning usul va vositalari, o'quv natijalari.

### 3. "Konseptual jadval" GO

Ta'lim oluvchilarni o'rganilayotgan mavzu (masala yoki muammo)ni ikki yoki undan ortiq jihatlari bo'yicha taqqoslashga o'rgatadi. Undan foydalanishda ta'lim oluvchilarning mavzu yuzasidan mantiqiy fikrlash, ma'lumotlarni tizimli bayon qilish qobiliyatlari rivojlantiriladi.

Mashg'ulotlar chog'ida GOdan quyidagicha foydalaniladi:



### 4. "Baliq skeleti" GO

Ta'lim oluvchilarda mavzu yuzasidan muayyan masala mohiyatini tasvirlash va yechish qobiliyatini shakllantiradi. Uni qo'llashda ta'lim oluvchilarda mantiqiy fikrlash, mavzu mohiyatini yorituvchi tayanch tushuncha, ma'lumotlarni muayyan tizimga keltirish, ularni tahlil qilish ko'nikmalari rivojlanadi.

### 5. "Insert" GO

Yangi mavzu bo'yicha o'quvchi (ta'lim oluvchi)larning muayyan tushunchalarga egaliklarini aniqlash, ularda matnga nisbatan tahliliy yondashish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

### 6. "Klaster" GO

"Klaster" (g'uncha, to'plam, bog'lam) grafik organayzeri puxta o'ylangan strategiya bo'lib, uni ta'lim oluvchilar bilan yakka tartibda, guruh asosida tashkil etiladigan mashg'ulotlarda qo'llash mumkin. Klasterlar ilgari surilgan g'oyalarni umumlashtirish, ular o'rtasidagi aloqalarni topish imkoniyatini yaratadi.

### 7. "Munosabat" metodi

Texnologiya ta'lim oluvchilarga ular tomonidan mavzu bo'yicha o'zlashtirilgan bilimlarni erkin bayon qilish, mazmunini o'z fikri, hayotiy misollar yordamida yoritilishini ta'minlashga xizmat qiladi.

O'quv jarayonida texnologiyadan foydalanish o'rganilayotgan muammo bo'yicha muayyan masalalarni hal etish, ma'lum jarayon (voqelik, hodisa)ning kelib chiqish sabablari, ularni bartaraf etish yo'llarini topish asosida ta'lim oluvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy izlanish, fikrini isbotlash va turli vaziyatlardan chiqa olish ko'nikma, malakalarini hosil qiladi.

Texnologiya tarbiyaviy xarakterga ega bo'lib, ta'lim oluvchilarga o'zlarida ijobiy fazilatlarni ko'proq shakllantirish, salbiy xislatlardan esa voz kechishlarida yordam beradi.

### **8. "Nilufar guli" GO**

Texnologiya didaktik muammolarni yechishning samarali vositalaridan bo'lib, nilufar guli ko'rinishiga ega. Asos, unga birikkan to'qqizta "gulbarg" (kvadrat, to'rtburchak yoki aylanalar)larni o'z ichiga oladigan bu metod yordamida asosiy muammo va uning mazmunini yoritishga imkon beradigan xususiy masalalar hal etiladi.

### **9. "Reja" metodi**

Metod ta'lim oluvchilar tomonidan muayyan bo'lim yoki boblar bo'yicha o'zlashtirilgan nazariy bilimlar asosida pedagogik faoliyatni tashkil etishga oid rejani ishlab chiqish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Uni qo'llash ta'lim oluvchilardan o'rganilayotgan mavzu mazmunini puxta o'zlashtirish, asosiy g'oyalarni umumlashtirish, ma'lum tizimga solish layoqatiga ega bo'lishni taqozo etadi.

Metod ta'lim oluvchilar faoliyatini juftlik, guruh va jamoa asosida tashkil etish imkonini beradi. Uni ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etish, volontyorlik harakatlarini olib borish, pedagogik amaliyotni tashkil etishda qo'llash yanada samarali hisoblanadi.

Odatda rejani ishlab chiqishda pedagogik vaziyat, ta'lim oluvchilarning yosh, psixologik xususiyatlari, ma'naviy-ma'rifiy ishning yo'nalishi, mazmuni hamda samaradorlikka erishish imkoniyatiga egalik inobatga olinadi.

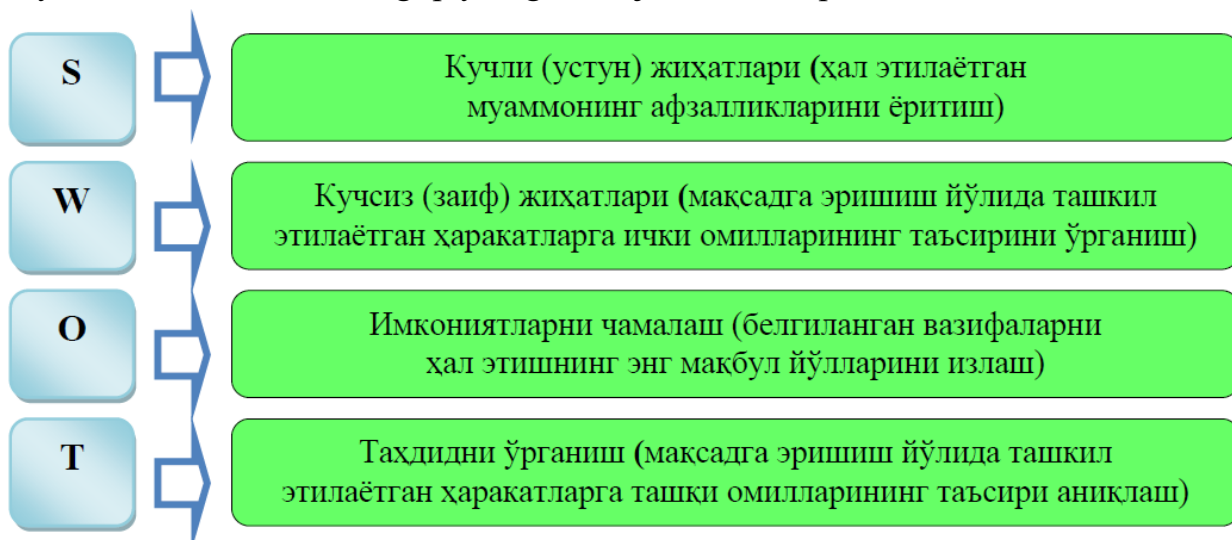
### **10. "T-jadval" GO**

Grafik organayzer tayanch tushunchalarni bir-biri bilan o'zaro solishtirish, qiyoslash asosida o'rganilayotgan mavzu yoki masalaning muayyan jihatini bir necha asosiy belgilarga ko'ra batafsil yoritish maqsadida qo'llaniladi. Ko'p hollarda grafik organayzer mavzu mazmunida yoritiladigan bir necha holatlarning afzallik yoki kamchiliklarini, samaradorli yoki samarasizligini, bugungi kun va istiqbol uchun ahamiyatini taqqoslash maqsadida qo'llaniladi.

## 11. “SWOT-tahlil” strategiyasi

Strategiya muammoning asosiy to‘rt jihatini yoritishga xizmat qiladi. Ta‘lim oluvchilar mavzuning mazmuniga mos muammolarni atroflicha o‘rganish orqali mohiyatini yoritadi, ularni keltirib chiqaruvchi omillarni izlab, hal qilish imkoniyatlarini topadi.

U yordamida muammoning quyidagi to‘rt jhati tahlil qilinadi:



Grafik organayzer ta‘lim oluvchilarda o‘rganilayotgan mavzu yuzasidan fikrlarni mustaqil bayon etish, shaxsiy mulohazalarni dalillash (misollar bilan asoslash), bahslashish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ta‘lim oluvchilarga quyidagi sxema bilan ishlash tavsiya etiladi:

№	Тушунчалар	(Ф)	(С)	(М)	(У)
1.	Таълим методлари				
2.	Таълим воситалари				
3.	Таълимни ташхис қилиш				

## 13. “Qarama-qarshi munosabat” strategiyasi

Strategiya o‘z mohiyatiga ko‘ra ta‘lim oluvchilar tomonidan o‘zlashtirilgan bilimlarni tahlil hamda sintez qilish asosida mavzuni yoritishda ahamiyatli bo‘lgan tayanch tushunchalarni asosiy va ikkinchi darajali sifatida guruhlariga ajratish imkonini beradi.

Ta‘lim oluvchilar faoliyatining samaradorligini ta‘minlash uchun ularning e‘tiboriga quyidagi jadvalni taqdim etish maqsadga muvofiq:

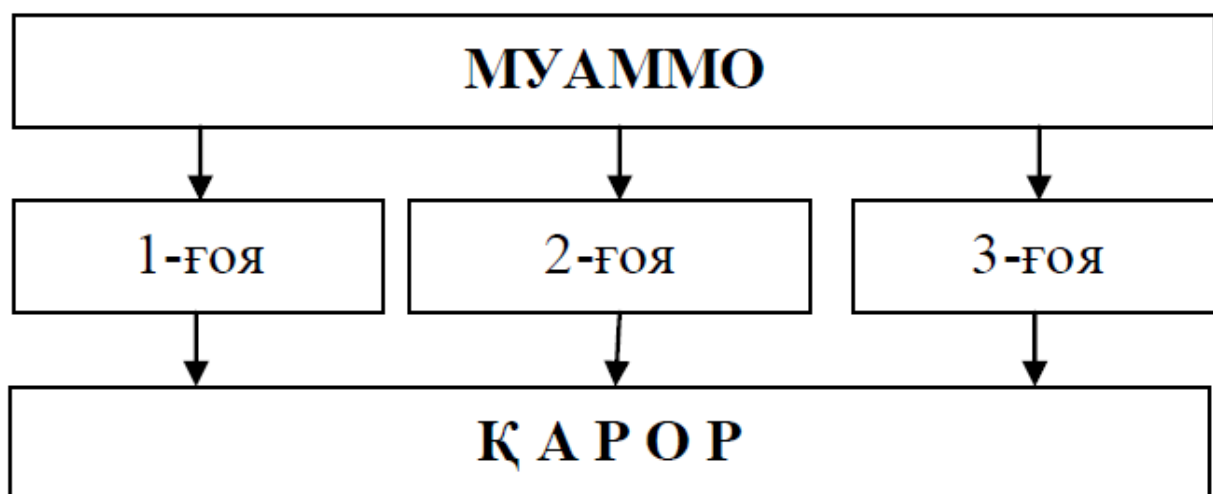
Таянч тушунчалар			
№	Мухим тушунчалар	№	Мухим бўлмаган тушунчалар
1.		1.	
		2.	

## 14. “Qarorlar shajarasi” (“qaror qabul qilish”) strategiyasi

Strategiya muayyan fan asoslariga oid bir qadar murakkab mavzularni o'zlashtirish, ma'lum masalalarni har tomonlama, puxta tahlil etish asosida ular yuzasidan muayyan xulosalarga kelish, muammo yuzasidan bildirilayotgan bir nechta xulosa orasidan eng maqbul hamda to'g'risini topishga yo'naltirilgan texnik yondashuvdir. U avvalgi vaziyatlarda qabul qilingan qarorlarni yana bir bora tahlil qilish, uni mukammal tushunishga xizmat qiladi.

Ta'limda strategiyani qo'llash o'rganilayotgan muammo yuzasidan oqilona qaror qabul qilish (xulosaga kelish) uchun ta'lim oluvchilar tomonidan bildirilayotgan har bir variantni tahlil qilish, maqbul va nomaqbul jihatlarini aniqlash imkoniyatini yaratadi.

Unga ko'ra mashg'ulotlarda ta'lim oluvchilar quyidagi chizma asosida ishlaydi (u yoki bu tartibdagi faoliyatni olib borishda yozuv taxtasidan foydalanadi):



### III. NAZARIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI

#### 1-mavzu: Zamonaviy pedagogik tendensiyalarni amaliyotga joriy etish. (2 soat)

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish mustaqillikning ilk kunlaridanoq eng muxim vazifalardan biri sifatida doimiy diqqat-e’tibor markazida bo‘lib kelmoqda. Yurtimizda ta’lim sohasini rivojlantirish va isloh etishga yo‘naltirilayotgan yillik xarajatlar yalpi ichki mahsulotning 10–12 foizini tashkil etayotgani va bu sohani davlat byudjeti xarajatlaridagi ulushi 35 foizdan ziyod ekani, bunday ko‘rsatkichlarni dunyoning boshqa davlatlarida kamdan-kam uchratish mumkinligi bugungi kunda Birlashgan Millatlar Tashkiloti, YUNISEF, YUNESKO va boshqa nufuzli xalqaro tashkilotlar tomonidan e’tirof etilayotganligi fikrimizning yorqin dalili bo‘la oladi.

Mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy ilm-fan va kasb-hunarlarini puxta egallagan, o‘z yurti, o‘z xalqiga fidoyi, yurtboshimiz boshlagan ishlarni davom ettirishga qodir bo‘lgan, har tomonlama sog‘lom avlodni tarbiyalash har bir ta’lim beruvchining eng muhim vazifasi, yurtboshimiz ta’birlari bilan aytganda balki burchidir. Ushbu burch va vazifalarni bajarish har bir pedagogdan yuksak bilim, ulkan mahorat, zamonaviy ilm-fanning yutuqlaridan xabardor bo‘lish, xorijiy tillarni puxta egallash, kompyuter texnologiyalaridan, internetdan maqsadli foydalanish ko‘nikmalariga hamda yuqori malakaga ega bo‘lishni talab etmoqda.

Uzluksiz ta’lim tizimining oldida turgan eng muhim va eng dolzarb vazifalardan biri-bu o‘qitishda innovatsion ta’lim texnologiyalaridan keng foydalanish, ularni o‘quv jarayoniga tadbiiq etish va jahon standartlari talablariga bilimli, uddaburon, tadbirkor, ishining ko‘zini biladigan va raqobatbardosh mutaxassis kadrlar tayyorlash, shu bilan birga komil inson shakllantirishdan iboratdir.

O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov ta’kidlaganlaridek, «Shuni unutmash kerakki, kelajagimiz poydevori bilim dargohlarida yaratiladi. Boshqacha aytganda, xalqimizning ertangi kuni qanday bo‘lishi farzandlarimizning bugun qanday ta’lim va tarbiya olishiga bog‘liq. Buning uchun har qaysi ota-ona, ustoz va murabbiy har bir bola timsolida avvalo, shaxsni ko‘rishi zarur. Ana shu oddiy talabdan kelib chiqqan holda, farzandlarimizni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo‘lgan, ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga yetkazish-ta’lim-tarbiya sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo‘lishi lozim, deb qabul qilishimiz kerak. Bu esa ta’lim va tarbiya ishini uyg‘un holda olib borishni talab etadi.

O‘qituvchining samarali faoliyat ko‘rsatishga undovchi darsning metodik ishlanmasini puxta ishlab chiqishdan farqli o‘laroq, ta’lim texnologiyasi talabalar faoliyatiga nisbatan yo‘naltirilgan bo‘lib, u talabalarning shaxsiy hamda o‘qituvchi

bilan birgalikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda, o'quv materiallarini mustaqil o'zlashtirishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi.

Ta'lim texnologiyasining markaziy muammosi — ta'lim oluvchi shaxsini rivojlantirish orqali ta'lim maqsadiga erishishni ta'minlashdan iborat. Pedagogik texnologiya nazariyasi o'tgan asrning ikkinchi yarmidan boshlab asoslanib kelinayotgan bo'lsada, aynan "pedagogik texnologiya" tushunchasiga nisbatan turlicha yondashuvlar mavjud. Xususan, pedagog olim V.P.Bespalko pedagogik texnologiyani "amaliyotga tadbiiq qilinadigan muayyan pedagogik tizim loyihasi" deya ta'riflaydi hamda asosiy diqqatni o'quv-pedagogik jarayonni oldindan loyihalashga qaratadi.

O'z mohiyatiga ko'ra pedagogik texnologiya vaqt taqsimotiga muvofiq dasturlanib, ilmiy jihatdan asoslangan hamda kutilgan natijaga erishishni ta'minlovchi pedagogik jarayonning barcha bosqich va qismlarining vazifalari aniq belgilangan tizimni ifodalaydi.

Ta'limning samaradorligini oshirish va bilimlarni to'la egallashlariga erishish, shaxsning ta'lim diqqat markazida bo'lishini va yoshlarning mustaqil bilim olishlarini ta'minlash uchun ta'lim muassasalariga yaxshi tayyorgarlik ko'rgan va o'z sohasidagi bilimlarni mustahkam egallashdan tashqari zamonaviy pedagogik texnologiyalarni va interfaol usullarni biladigan, ulardan o'quv va tarbiyaviy mashg'ulotlarni tashkil etishda foydalana oladigan o'qituvchilar kerak. Buning uchun, barcha fan o'qituvchilarini innovatsion pedagogik texnologiyalar va interfaol usullar bilan qurollantirish hamda olgan bilimlarini o'quv-tarbiyaviy mashg'ulotlarda qo'llash malakalarini oshirib borish lozim.

Uzluksiz ta'lim tizimining oldiga qo'yilgan davlat va ijtimoiy buyurtmaga muvofiq, oliy o'quv yurtlari ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish, ilm-fanning so'nggi yutuqlarini amaliyotga joriy etish orqali ijodkor, ijtimoiy faol, yuksak ma'naviyatli, kasb-hunarli, Ona-Vatanga sadoqat, milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalangan, ijodiy va mustaqil fikr yurita oladigan, davlat va jamiyat oldida o'z burchi va javobgarligini his etadigan barkamol shaxsni kamolga etkazish, ularning ongi va qalbiga milliy istiqbol g'oyasini singdirish kabi muhim vazifalarni amalga oshirish nazarda tutiladi.

Ushbu vazifalarning muvaffaqiyatli hal etilishi ta'lim-tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishni taqozo etadi. O'quv-tarbiya ishlari jarayonida o'quvchi-talaba yoshlarni ijodiy fikrlashga, o'zgaruvchan vaziyatlarga o'rgatish, erkin raqobat asosida faoliyatni tashkil etish hamda ularning amaliy mashg'ulotlarda axborot texnologiyalari, elektron darsliklar va multimedialardan foydalana bilishi muhimdir. Bu esa talabalarda mustaqillik, erkin fikrlashni tarbiyalashni, o'quv faoliyatini tahlil qilishni, istiqbolda kasbiy mahorat o'rttirish ularning ichki ehtiyojiga aylantirilishini talab etadi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim-tarbiya jarayonining bir tizimga solingan ilmiy-nazariy va metodik asoslangan yangi shakl, usul va vositalarining majmuidir. Bunda yangi mazmun, shakl, usul va vosita uyg'unligida maqsad, vazifa, faoliyat va pedagogik natija yaxlitligi ta'minlanadi hamda o'quv maqsadlariga erishishni kafolatlaydigan o'quv jarayoni loyihalashtiriladi va amalga oshiriladi. Texnologik yondashuv, eng avvalo, tasvirlash emas, balki loyihalashtirilgan natijalarni amalga oshirish imkonini beruvchi amaliy ko'rsatmali tuzilmada o'z ifodasini topadi.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol uslublar (innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalari)dan foydalanib, ta'limning samaradorligini ko'tarishga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda. Zamonaviy texnologiyalar qo'llanilgan mashg'ulotlar talabalar egallayotgan bilimlarni o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga qaratilgan. O'qituvchi bu jarayonda shaxs va jamoaning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi, shu bilan birga, boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik vazifasini bajaradi. Bunday o'quv jarayonida talaba asosiy figuraga aylanadi.

O'quv-tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalarning to'g'ri joriy etilishi o'quvchilarning bu jarayonda asosiy tashkilotchi yoki maslahatchi sifatida faoliyat yuritishiga olib keladi. Bu esa talabalardan ko'proq mustaqillikni, ijodni va irodaviy sifatlarni talab etadi.

Har qanday pedagogik texnologiyaning o'quv-tarbiya jarayonida qo'llanilishi shaxsiy xarakterdan kelib chiqqan holda, talabani kim o'qitayotganligi va o'qituvchi kimni o'qitayotganligiga bog'liq.

Pedagogik texnologiya asosida o'tkazilgan mashg'ulotlar yoshlarning muhim hayotiy yutuq va muammolariga o'z munosabatlarini bildirishlariga intilishini qondirib, ularni fikrlashga, o'z nuqtai nazarlarini asoslashga imkoniyat yaratadi.

Hozirgi davrda sodir bo'layotgan innovatsion jarayonlarda ta'lim tizimi oldidagi muammolarni hal etish uchun yangi axborotni o'zlashtirish va o'zlashtirilgan bilimlarni o'zlari tamonidan baholashga qodir zarur qarorlar qabul qiluvchi, mustaqil va erkin fikrlaydigan shaxslar kerak.

Bugungi kunda o'qitish jarayonini samarali va natijali bo'lishini ta'minlashga yo'naltirilgan interfaol uslublarning va o'qitish texnologiyalarining barchasi mamlakatimizning barcha umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus, kasb-xunar hamda oliy ta'lim muassasalari, o'qituvchilar malakasini oshirish va qayta tayyorlash institutlari va fakultetlarda keng miqyosda qo'llanilib kelinmoqda xamda ijobiy natijalar bermoqda.

Bugungi kunda respublika ta'lim muassasalarida interfaol ta'limni tashkil etishda quyidagi eng ommaviy texnologiyalar qo'llanilmoqda:

1. **Interfaol metodlar:** “Keys-stadi” (yoki «O‘quv keyslari»), «Blis-so‘rov», «Modellashtirish», «Ijodiy ish», «Munosabat», “Reja”, «Suhbat» va b.
2. **Strategiyalar:** «Aqliy hujum», “Bumerang”, “Galereya”, «Zig-zag», «Zinama-zina», «Muzyorar», “Rotatsiya”, «T-jadval», «Yumaloqlangan qor» va h.k.
3. **Grafik organayzerlar:** «Baliq skeleti», “BBB”, «Konseptual jadval», «Venn diagrammasi», «Insert», “Klaster”, «Nima uchun?», «Qanday?» va b. Interfaol ta’lim bevosita interfaol metodlari yordamida tashkil etiladi.
4. **Modulli-kredit tizimi** zamonaviy ta’limning eng takomillashgan shakli sanaladi. Bugungi kunda taraqqiyparvar insoniyat davlatlar o‘rtasida ijtimoiy, iqtisodiy, harbiy va madaniy sohalarda o‘zaro kelishuvga erishish, hamkorlikni yo‘lga qo‘yishning yangidan yangi yo‘llarini izlashda davom etmoqda.

Bugungi kunda ta’lim tizimida bilimlarni egallashning yangi konsyepsiyasi – zamonaviy innovatsion ta’lim texnologiyalarning turli xil ko‘rinishlarini qo‘llash juda yaxshi samara bermoqda. Bunda ta’limning yangi metodlardan foydalanishda tahsil oluvchilarning intellektual, erkin fiklashni rivojlantirish, o‘z fikrini asoslab berishga intilishi, o‘z g‘alalar fikrini tinglay olishi, muammolar yechimini topishga harakat qilishi, ijodiy va axloqiy taraqqiyoti jarayonlariga samarali ta’sir etadi.

O‘qituvchi ta’lim-tarbiya jarayonida ta’lim metodlaridan foydalanganda, avvalo, bu metoddan foydalanishning o‘rni, uning samaradorligini bilishi muhimdir. Buning uchun har bir pedagog hayotiy tajribaga ega bo‘lgan, yetarli bilimlar bilan qurollangan, ta’lim oluvchilarga nisbatan muammolarning yechimini oldindan hal eta oladigan va ularni ta’lim oluvchilarga yetkazish malakasiga ega bo‘lishi lozim.

Shuningdek, innovatsion texnologiya asosida o‘tkazilgan mashg‘ulotlar yoshlarning muhim hayotiy yutuq va muammolariga o‘z munosabatlarini bildirishlariga intilishlarini qondirib, ularni fikrlashga, o‘z nuqtai nazarlarini asoslashga imkoniyat yaratadi. Hozirgi davrda sodir bo‘layotgan innovatsion jarayonlarda ta’lim tizimi oldidagi muammolarni hal etish uchun yangi axborotni o‘zlashtirishga va o‘zlashtirilgan bilimlarni mustaqil baholashga qodir, zarur qarorlar qabul qila oluvchi, mustaqil va erkin fikrlaydigan shaxslar kerak. Shuning uchun ham ta’lim muassasalarining o‘quv-tarbiyaviy jarayonida zamonaviy o‘qitish uslublari-interfaol uslublari, innovatsion texnologiyalarning o‘rni va ahamiyati beqiyosdir.

Shuning uchun ham bugungi kunda barcha ta’lim muassasalarining o‘quv-tarbiyaviy jarayonida o‘qituvchining kasbiy mahorati, hayotiy tajribasi, zamonaviy o‘qitish uslublari-interfaol uslublari, innovatsion texnologiyalarning o‘rni va ahamiyati beqiyosdir.

## **2-mavzu: Interaktiv va amaliy yondashuvlar. (2 soat)**

Ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlardan foydalanish o'quvchilarning bilim sifatini oshirish, ularning o'quv jarayonidagi qiziqishini saqlash va davomiy rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda ta'lim muassasalari IT texnologiyalar, interaktiv usullar va ijodiy yondashuvlardan keng foydalanib, darslarni yanada ta'sirli va samarali qilib tashkil etishga intilishmoqda.

Jahon miqyosida ta'lim tizimidagi global o'zgarishlar va raqamlashtirish jarayonlari an'anaviy ta'lim usullariga kuchli ta'sir ko'rsatdi. Buning natijasida, zamonaviy ta'lim tizimida o'quv jarayonini samarali tashkil etish va har bir o'quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olishga xizmat qiluvchi yangi yondashuvlarga ehtiyoj sezildi. Innovatsion yondashuvlar ta'limda yangi usullar, texnologiyalar va interaktiv vositalarni qo'llab-quvvatlaydi va ularning qo'llanilishi natijasida talabalarning o'quv jarayonidagi ishtiroki va qiziqishi oshishi mumkin.

IT texnologiyalar o'quv jarayonini individuallashtirish, virtual muhitda ta'lim olish va darslarni onlayn tarzda tashkil etish imkonini beradi. Interaktiv usullar talabalarni jonli ravishda o'quv jarayoniga jalb qilish va ularning o'qishga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantirishga xizmat qiladi. Ijodiy yondashuvlar esa talabalarda mustaqil fikrlash, muammolarni o'z usullarida hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Tadqiqotda innovatsion yondashuvlarning turli ko'rinishlari va ularning ta'lim jarayoniga ta'sirini o'rganish uchun quyidagi metodlardan foydalanildi:

Adabiyotlarni tahlil qilish: Innovatsion yondashuvlar, IT texnologiyalar va interaktiv usullar bo'yicha turli ilmiy manbalar, jumladan, maqolalar, kitoblar va konferensiya materiallari o'rganildi. Ushbu yondashuvlarning nazariy asoslari va amaliyotda qo'llanilishi bo'yicha ma'lumotlar yig'ildi.

O'qituvchilar va talabalar o'rtasida innovatsion yondashuvlardan qo'llanilishi haqida anketa o'tkazildi. Ularning qaysi turlaridan ko'proq qoniqarli natijalarga erishilayotganligi bo'yicha fikr-mulohazalar yig'ildi.

Tajriba o'tkazish: Ta'lim jarayonida IT texnologiyalardan, interaktiv usullardan va ijodiy yondashuvlardan foydalanib darslarni tashkil etish orqali talabalarning akademik natijalari o'lchandi. Tajriba jarayonida har bir yondashuvning foyda va kamchiliklari baholandi.

Tadqiqot natijalari innovatsion yondashuvlarning o'quv jarayonida qo'llanilishi talabalarning o'quv jarayoniga nisbatan ijobiy munosabatini oshirishini va bilimlarni o'zlashtirish darajasini yaxshilashini ko'rsatdi.

IT texnologiyalar: onlayn dars platformalari, masalan, Zoom, Google Classroom, va Microsoft Teams yordamida o'quv jarayonini tashkil qilish natijasida talabalar darslarga qo'shimcha qiziqish bildirishdi. Ayniqsa, videoma'lumotlar, interaktiv taqdimotlar va virtual laboratoriyalar o'quv jarayonini jonlantirishda katta

yordam berdi. Ushbu texnologiyalar orqali talabalarning mustaqil o'quv jarayonidagi ishtiroki oshganligi kuzatildi, chunki ular o'ziga qulay vaqtda dars materiallari bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'ldi.

Interaktiv usullar: Tadqiqotlardan kelib chiqib, interaktiv yondashuvlar, masalan, keys-stadi, rolli o'yinlar va guruhli muhokamalar talabalarda faol ishtirok, jamoaviy ishlash va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berishi aniqlandi. Har bir o'quvchi o'zining bilim darajasini oshirish uchun o'zini faolroq ko'rsatishga intiladi.

Ijodiy yondashuvlar: Talabalarga muammolarni mustaqil hal qilish imkonini beradigan ijodiy yondashuvlar talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam berdi. Masalan, muammo yechimini ijodiy usulda topish talabalarda fikrni erkin ifodalash qobiliyatini oshirgan. Loyiha ishlari, prezentatsiyalar va kreativ topshiriqlar orqali talabalarning ijodiy salohiyatini ko'rish imkoni paydo bo'lgan.

Tadqiqot natijalari ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarning qo'llanilishi talabalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi.

IT texnologiyalar: O'quv jarayonini raqamli muhitga ko'chirish natijasida, talabalar o'quv materiallariga doimo kirish imkoniga ega bo'lishdi. Bu ta'lim jarayonini globalashtirish va har bir o'quvchiga individual yondashuvni ta'minlash imkonini beradi. Shuningdek, bu vositalar ta'lim jarayonini uzluksiz davom etishini ta'minlab, talabalarning faolligini saqlashga yordam beradi.

Interaktiv usullar: Interaktiv usullarni qo'llash natijasida talabalar bir-birlari bilan hamkorlikda ishlashni o'rganadilar, bu esa ularda jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bundan tashqari, interaktiv usullar har bir talabaning o'quv jarayonida faol ishtirokini ta'minlab, ularning bilim sifatini oshiradi. Bu usullar talabalarning fikrlash darajasini chuqurlashtirishga, yangi bilimlarni tezroq o'zlashtirishga yordam beradi.

Ijodiy yondashuvlar: Ijodiy yondashuvlardan foydalanish talabalarda muammolarni yangi usullar bilan hal qilish, yangicha fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Tadqiqot natijalari ko'rsatganidek, ijodiy yondashuvlar yordamida o'quv jarayoni talabalardagi mustaqil fikrlash salohiyatini kuchaytiradi, bu esa talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida IT texnologiyalar, interaktiv usullar va ijodiy yondashuvlardan foydalanish talabalarning bilim olish jarayonidagi ishtiroki va qiziqishini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

IT texnologiyalar ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etishda muhim rol o'ynaydi, chunki ular orqali o'quvchilar o'zlarining ta'lim jarayonini mustaqil boshqarish imkoniga ega bo'ladi.

**Interaktiv usullar** talabalar o'rtasida jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirib, ularni o'quv jarayonida faol ishtirok etishga chorlaydi.

**Ijodiy yondashuvlar** esa talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi va ularda muammolarga individual yondashuvni shakllantiradi.

Bir qator tadqiqotlar IT texnologiyalarning ta'lim jarayoniga qo'shgan hissasini aniqlagan. Masalan:

**Mustaqillik va qiziqishni oshirish:** onlayn platformalardan, xususan, Google Classroom, Zoom va Microsoft Teams singari ta'lim vositalaridan foydalanish natijasida talabalarda mustaqil o'quv jarayoniga qiziqish kuchayadi. Tadqiqotlar ko'rsatadiki, onlayn darslar yordamida talabalarga bilim olish jarayonini o'z vaqtida tashkil etish va o'zlashtirish imkoniyati yaratiladi. Masalan, 2020 yildagi pandemiya davrida onlayn o'quv platformalari orqali amalga oshirilgan ta'limning samaradorligi yuqori bo'lgani ta'kidlanadi.

**Ta'lim jarayonini raqamlashtirish:** IT texnologiyalar yordamida har bir talabaning o'zlashtirish darajasini kuzatish va tahlil qilish imkoniyati kengroq bo'ladi. Bunday yondashuv ta'lim jarayonining individuallashtirilishiga yordam beradi, chunki o'qituvchilar onlayn platformalarda talabalarning faoliyatini nazorat qilib, har bir talabaga zarur bo'lgan yordamni ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Interaktiv usullar ta'lim jarayonini jonli va talabalar o'rtasida hamkorlikka asoslangan muhitga aylantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

**Keys-stadi va rolli o'yinlarning ta'siri:** Tadqiqotlar ko'rsatganidek, keys-stadi va rolli o'yinlar singari interaktiv yondashuvlar talabalarning voqealarga tezroq moslashishi va muammolarni amaliy ravishda halqilish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Masalan, har xil voqealar yoki muammolarni amaliy ravishda ko'rib chiqish orqali talabalarda ma'lum bir holatlarda qaror qabul qilish qobiliyati rivojlanadi. Bu usullarning samaradorligi Germaniya va AQSHdagi pedagogika sohasida o'tkazilgan tadqiqotlar orqali tasdiqlangan.

**Muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish:** Talabalar o'rtasidagi guruhli muhokamalar va hamkorlikka asoslangan usullar talabalarni dars jarayonida faol ishtirok etishga undaydi. Interaktiv usullar har bir talabaning o'z fikrini erkin ifoda qilishiga imkon beradi va buning natijasida talabalarning muloqot va jamoaviy ishlash ko'nikmalari rivojlanadi.

Umuman olganda, zamonaviy ta'limda innovatsion yondashuvlarning qo'llanilishi ta'lim jarayonini yanada samarali qilib, talabalarning kelajakdagi muvaffaqiyatli faoliyati uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

## IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI

### **1-mashg‘ulot: Zamonaviy pedagogik tendensiyalarni amaliyotga joriy etish. (2 soat)**

#### **Reja:**

*Zamonaviy pedagogik tendensiyalarni amaliyotga joriy etilish samaradorligini aniqlash mezonlari. O‘quvchilarni mustaqil ravishda bilim olishga yo‘naltirish metodlari. Ta‘lim samaradorligini oshirishga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalarning umumiy tasnifi. Davlat va huquq asoslari fanining mazmunini yangi sifat bosqichiga olib chiqishning samarali usul va vositalari. Davlat va huquq asoslari fanini o‘qitishda zamonaviy metodlar.*

O‘zbekiston Respublikasida ta‘lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish mustaqillikning ilk kunlaridanoq eng muxim vazifalardan biri sifatida doimiy diqqat-e’tibor markazida bo‘lib kelmoqda. Yurtimizda ta‘lim sohasini rivojlantirish va isloh etishga yo‘naltirilayotgan yillik xarajatlar yalpi ichki mahsulotning 10–12 foizini tashkil etayotgani va bu sohani davlat byudjeti xarajatlaridagi ulushi 35 foizdan ziyod ekani, bunday ko‘rsatkichlarni dunyoning boshqa davlatlarida kamdan-kam uchratish mumkinligi bugungi kunda Birlashgan Millatlar Tashkiloti, YUNISEF, YUNESKO va boshqa nufuzli xalqaro tashkilotlar tomonidan e’tirof etilayotganligi fikrimizning yorqin dalili bo‘la oladi.

Mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy ilm-fan va kasb-hunarlarni puxta egallagan, o‘z yurti, o‘z xalqiga fidoyi, yurtboshimiz boshlagan ishlarni davom ettirishga qodir bo‘lgan, har tomonlama sog‘lom avlodni tarbiyalash har bir ta‘lim beruvchining eng muhim vazifasi, yurtboshimiz ta‘birlari bilan aytganda balki burchidir. Ushbu burch va vazifalarni bajarish har bir pedagogdan yuksak bilim, ulkan mahorat, zamonaviy ilm-fanning yutuqlaridan xabardor bo‘lish, xorijiy tillarni puxta egallash, kompyuter texnologiyalaridan, internetdan maqsadli foydalanish ko‘nikmalariga hamda yuqori malakaga ega bo‘lishni talab etmoqda.

Uzluksiz ta‘lim tizimining oldida turgan eng muhim va eng dolzarb vazifalardan biri-bu o‘qitishda innavatsion ta‘lim texnologiyalaridan keng foydalanish, ularni o‘quv jarayoniga tadbiq etish va jahon standartlari talablariga bilimli, uddaburon, tadbirkor, ishining ko‘zini biladigan va raqobatbardosh mutaxassis kadrlar tayyorlash, shu bilan birga komil inson shakllantirishdan iboratdir.

O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov ta‘kidlaganlaridek, «Shuni unutmash kerakki, kelajagimiz poydevori bilim dargohlarida yaratiladi. Boshqacha aytganda, xalqimizning ertangi kuni qanday bo‘lishi farzandlarimizning bugun qanday ta‘lim va tarbiya olishiga bog‘liq. Buning uchun har qaysi ota-ona, ustoz va murabbiy har bir bola timsolida avvalo, shaxsni ko‘rishi zarur. Ana shu oddiy talabdan kelib chiqqan holda, farzandlarimizni mustaqil va keng fikrlash

qobiliyatiga ega bo'lgan, ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga yetkazish-ta'lim-tarbiya sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo'lishi lozim, deb qabul qilishimiz kerak. Bu esa ta'lim va tarbiya ishini uyg'un holda olib borishni talab etadi.

O'qituvchining samarali faoliyat ko'rsatishga undovchi darsning metodik ishlanmasini puxta ishlab chiqishdan farqli o'laroq, ta'lim texnologiyasi talabalar faoliyatiga nisbatan yo'naltirilgan bo'lib, u talabalarning shaxsiy hamda o'qituvchi bilan birgalikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda, o'quv materiallarini mustaqil o'zlashtirishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi.

Ta'lim texnologiyasining markaziy muammosi — ta'lim oluvchi shaxsini rivojlantirish orqali ta'lim maqsadiga erishishni ta'minlashdan iborat. Pedagogik texnologiya nazariyasi o'tgan asrning ikkinchi yarmidan boshlab asoslanib kelinayotgan bo'lsada, aynan "pedagogik texnologiya" tushunchasiga nisbatan turlicha yondashuvlar mavjud. Xususan, pedagog olim V.P.Bespalko pedagogik texnologiyani "amaliyotga tadbiiq qilinadigan muayyan pedagogik tizim loyihasi" deya ta'riflaydi hamda asosiy diqqatni o'quv-pedagogik jarayonni oldindan loyihalashga qaratadi.

O'z mohiyatiga ko'ra pedagogik texnologiya vaqt taqsimotiga muvofiq dasturlanib, ilmiy jihatdan asoslangan hamda kutilgan natijaga erishishni ta'minlovchi pedagogik jarayonning barcha bosqich va qismlarining vazifalari aniq belgilangan tizimni ifodalaydi.

Ta'limning samaradorligini oshirish va bilimlarni to'la egallashlariga erishish, shaxsning ta'lim diqqat markazida bo'lishini va yoshlarning mustaqil bilim olishlarini ta'minlash uchun ta'lim muassasalariga yaxshi tayyorgarlik ko'rgan va o'z sohasidagi bilimlarni mustahkam egallashdan tashqari zamonaviy pedagogik texnologiyalarni va interfaol usullarni biladigan, ulardan o'quv va tarbiyaviy mashg'ulotlarni tashkil etishda foydalana oladigan o'qituvchilar kerak. Buning uchun, barcha fan o'qituvchilarini innovatsion pedagogik texnologiyalar va interfaol usullar bilan qurollantirish hamda olgan bilimlarini o'quv-tarbiyaviy mashg'ulotlarda qo'llash malakalarini oshirib borish lozim.

Uzluksiz ta'lim tizimining oldiga qo'yilgan davlat va ijtimoiy buyurtmaga muvofiq, oliy o'quv yurtlari ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish, ilm-fanning so'nggi yutuqlarini amaliyotga joriy etish orqali ijodkor, ijtimoiy faol, yuksak ma'naviyatli, kasb-hunarli, Ona-Vatanga sadoqat, milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalangan, ijodiy va mustaqil fikr yurita oladigan, davlat va jamiyat oldida o'z burchi va javobgarligini his etadigan barkamol shaxsni kamolga etkazish, ularning ongi va qalbiga milliy istiqlol g'oyasini singdirish kabi muhim vazifalarni amalga oshirish nazarda tutiladi.

Ushbu vazifalarning muvaffaqiyatli hal etilishi ta'lim-tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishni taqozo etadi. O'quv-tarbiya

ishlari jarayonida o'quvchi-talaba yoshlarni ijodiy fikrlashga, o'zgaruvchan vaziyatlarga o'rgatish, erkin raqobat asosida faoliyatni tashkil etish hamda ularning amaliy mashg'ulotlarda axborot texnologiyalari, elektron darsliklar va multimedialardan foydalana bilishi muhimdir. Bu esa talabalarda mustaqillik, erkin fikrlashni tarbiyalashni, o'quv faoliyatini tahlil qilishni, istiqbolda kasbiy mahorat o'rttirish ularning ichki ehtiyojiga aylantirilishini talab etadi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim-tarbiya jarayonining bir tizimga solingan ilmiy-nazariy va metodik asoslangan yangi shakl, usul va vositalarining majmuidir. Bunda yangi mazmun, shakl, usul va vosita uyg'unligida maqsad, vazifa, faoliyat va pedagogik natija yaxlitligi ta'minlanadi hamda o'quv maqsadlariga erishishni kafolatlaydigan o'quv jarayoni loyihalashtiriladi va amalga oshiriladi. Texnologik yondashuv, eng avvalo, tasvirlash emas, balki loyihalashtirilgan natijalarni amalga oshirish imkonini beruvchi amaliy ko'rsatmali tuzilmada o'z ifodasini topadi.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol uslublar (innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalari)dan foydalanib, ta'limning samaradorligini ko'tarishga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda. Zamonaviy texnologiyalar qo'llanilgan mashg'ulotlar talabalar egallayotgan bilimlarni o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga qaratilgan. O'qituvchi bu jarayonda shaxs va jamoaning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi, shu bilan birga, boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik vazifasini bajaradi. Bunday o'quv jarayonida talaba asosiy figuraga aylanadi.

O'quv-tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalarning to'g'ri joriy etilishi o'quvchilarning bu jarayonda asosiy tashkilotchi yoki maslahatchi sifatida faoliyat yuritishiga olib keladi. Bu esa talabalardan ko'proq mustaqillikni, ijodni va irodaviy sifatlarni talab etadi.

Har qanday pedagogik texnologiyaning o'quv-tarbiya jarayonida qo'llanilishi shaxsiy xarakterdan kelib chiqqan holda, talabani kim o'qitayotganligi va o'qituvchi kimni o'qitayotganligiga bog'liq.

Pedagogik texnologiya asosida o'tkazilgan mashg'ulotlar yoshlarning muhim hayotiy yutuq va muammolariga o'z munosabatlarini bildirishlariga intilishini qondirib, ularni fikrlashga, o'z nuqtai nazarlarini asoslashga imkoniyat yaratadi.

Hozirgi davrda sodir bo'layotgan innovatsion jarayonlarda ta'lim tizimi oldidagi muammolarni hal etish uchun yangi axborotni o'zlashtirish va o'zlashtirilgan bilimlarni o'zlari tamonidan baholashga qodir zarur qarorlar qabul qiluvchi, mustaqil va erkin fikrlaydigan shaxslar kerak.

Bugungi kunda o'qitish jarayonini samarali va natijali bo'lishini ta'minlashga yo'naltirilgan interfaol uslublarning va o'qitish texnologiyalarining barchasi mamlakatimizning barcha umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus, kasb-xunar hamda

oliy ta'lim muassasalari, o'qituvchilar malakasini oshirish va qayta tayyorlash institutlari va fakultetlarda keng miqyosda qo'llanilib kelinmoqda xamda ijobiy natijalar bermoqda.

Bugungi kunda respublika ta'lim muassasalarida interfaol ta'limni tashkil etishda quyidagi eng ommaviy texnologiyalar qo'llanilmoqda:

4. **Interfaol metodlar:** "Keys-stadi" (yoki «O'quv keyslari»), «Blis-so'rov», «Modellashtirish», «Ijodiy ish», «Munosabat», "Reja", «Suhbat» va b.
5. **Strategiyalar:** «Aqliy hujum», "Bumerang", "Galereya", «Zig-zag», «Zinama-zina», «Muzyorar», "Rotatsiya", «T-jadval», «Yumaloqlangan qor» va h.k.
6. **Grafik organayzerlar:** «Baliq skeleti», "BBB", «Konseptual jadval», «Venn diagrammasi», «Insert», "Klaster", «Nima uchun?», «Qanday?» va b. Interfaol ta'lim bevosita interfaol metodlari yordamida tashkil etiladi.
5. **Modulli-kredit tizimi** zamonaviy ta'limning eng takomillashgan shakli sanaladi. Bugungi kunda taraqqiyparvar insoniyat davlatlar o'rtasida ijtimoiy, iqtisodiy, harbiy va madaniy sohalarda o'zaro kelishuvga erishish, hamkorlikni yo'lga qo'yishning yangidan yangi yo'llarini izlashda davom etmoqda.

Bugungi kunda ta'lim tizimida bilimlarni egallashning yangi konsyepsiyasi – zamonaviy innovatsion ta'lim texnologiyalarning turli xil ko'rinishlarini qo'llash juda yaxshi samara bermoqda. Bunda ta'limning yangi metodlardan foydalanishda tahsil oluvchilarning intellektual, erkin fiklashni rivojlantirish, o'z fikrini asoslab berishga intilishi, o'z g'alar fikrini tinglay olishi, muammolar yechimini topishga harakat qilishi, ijodiy va axloqiy taraqqiyoti jarayonlariga samarali ta'sir etadi.

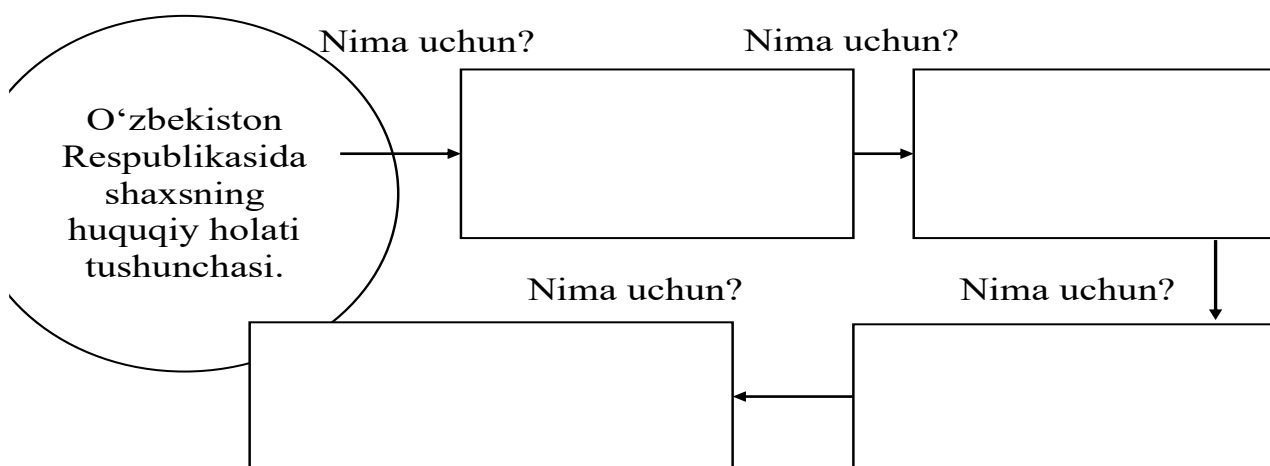
O'qituvchi ta'lim-tarbiya jarayonida ta'lim metodlaridan foydalanganda, avvalo, bu metoddan foydalanishning o'rni, uning samaradorligini bilishi muhimdir. Buning uchun har bir pedagog hayotiy tajribaga ega bo'lgan, yetarli bilimlar bilan qurollangan, ta'lim oluvchilarga nisbatan muammolarning yechimini oldindan hal eta oladigan va ularni ta'lim oluvchilarga yetkazish malakasiga ega bo'lishi lozim.

Shuningdek, innovatsion texnologiya asosida o'tkazilgan mashg'ulotlar yoshlarning muhim hayotiy yutuq va muammolariga o'z munosabatlarini bildirishlariga intilishlarini qondirib, ularni fikrlashga, o'z nuqtai nazarlarini asoslashga imkoniyat yaratadi. Hozirgi davrda sodir bo'layotgan innovatsion jarayonlarda ta'lim tizimi oldidagi muammolarni hal etish uchun yangi axborotni o'zlashtirishga va o'zlashtirilgan bilimlarni mustaqil baholashga qodir, zarur qarorlar qabul qila oluvchi, mustaqil va erkin fikrlaydigan shaxslar kerak. Shuning uchun ham ta'lim muassasalarining o'quv-tarbiyaviy jarayonida zamonaviy o'qitish uslublari-interfaol uslublari, innovatsion texnologiyalarning o'rni va ahamiyati beqiyosdir.

Shuning uchun ham bugungi kunda barcha ta'lim muassasalarining o'quv-tarbiyaviy jarayonida o'qituvchining kasbiy mahorati, hayotiy tajribasi, zamonaviy o'qitish uslublari-interfaol uslublar, innovatsion texnologiyalarning o'rni va ahamiyati beqiyosdir.

**1-topshiriq. Yangi O'zbekistonda inson va fuqarolar konstitutsiyaviy huquqlari, erkinliklari va burchlarning mazmuni va mohiyatini Klaster metodi yordamida yoriting.**

### 2-topshiriq.



«Nima uchun?» chizmasini tuzish qoidalari.

1. Aylana yoki to'g'ri to'rtburchak shakllardan foydalanishni o'zingiz tanlaysiz.
2. Chizmaning ko'rinishini - mulohazalar zanjirini to'g'ri chiziqlimi, to'g'ri chizikli emasligini o'zingiz tanlaysiz.
3. Yo'nalish ko'rsatkichlari sizning qidiruvlaringizni: dastlabki holatdan izlanishgacha bo'lgan yo'nalishingizni belgilaydi.

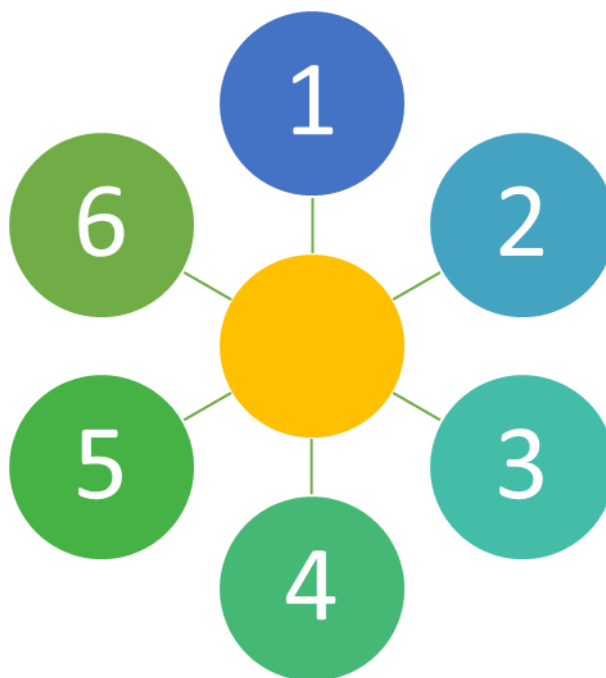
**Amaliy mashg'ulotda** yangi pedagogik texnologiyalardan biri –

**“Yozma bahslar”** interfaol usulidan foydalaniladi:

Fikr	Ha	Yo'q	Bu javobni asoslang	Dalil keltiring
O'zbekiston Respublikasida shaxsning huquqiy holati tushunchasi.				
O'zbekiston Respublikasida fuqarolik.				

O'zbekiston Respublikasida inson va fuqaroning konstitutsiyaviy huquqlari, erkinliklari va burchlari tizimi.				
--	--	--	--	--

**Amaliy mashg'ulot uchun topshiriqlarini bajarish uchun tegishli ko'rsatma va tavsiyalar:**



“Klaster” metodini o‘tkazish bosqichlarida asosan mavzuga oid tayanch tushunchalarga e’tibor qaratiladi:

- Tayanch tushunchalar orqali mavzuga oid 5 ta aniq ma’lumot qayd etiladi.
- Ma’lumotlarning ishonchliligi va ahamiyatini ko’rsatish maqsadida foydalanilgan manbalar qayd etiladi.
- Muayyan tushuncha doirasida imkoniyat qadar ko‘proq yangi g‘oyalarni yig‘indisining sifati va ular o‘rtasidagi aloqalarni ko‘rsatiladi.

**“Tushunchalar tahlili” metodini amalga oshirish tartibi:**

- ishtirokchilar mashg‘ulot qoidalari bilan tanishtiriladi;
- o‘quvchilarga mavzuga yoki bobga tegishli bo‘lgan so‘zlar, tushunchalar nomi tushirilgan tarqatmalar beriladi (individual tartibda);
- o‘quvchilar mazkur tushunchalar qanday ma'no anglatishi, qachon, qanday holatlarda qo‘llanilishi haqida yozma ma'lumot beradilar;

- belgilangan vaqt yakuniga yetgach o‘qituvchi berilgan tushunchalarning to‘g‘ri va to‘liq izohini uqib eshittiradi yoki slayd orqali namoyish etadi;
- har bir ishtirokchi berilgan to‘g‘ri javoblar bilan uzining shaxsiy munosabatini taqqoslaydi, farqlarini aniqlaydi va o‘z bilim darajasini tekshirib, baholaydi.

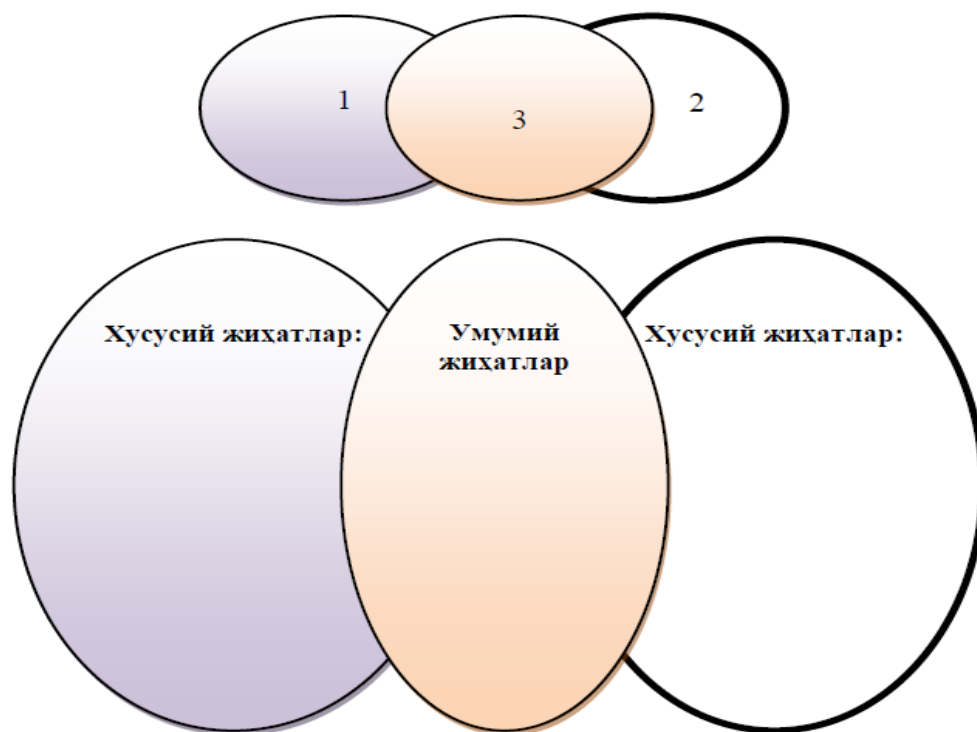
**Namuna:** “Mavzuga oid tushunchalar tahlili”:

<b>Tushuncha</b>	<b>Hal qiluvchi kuch</b>	<b>Samarasi nimada aks etadi</b>	<b>Yondashuvni ilgari surgan olimlar</b>
<b>Shaxsiy huquq va erkinliklar.</b>			
<b>Siyosiy huquqlar.</b>			
<b>Iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik huquqlar.</b>			
<b>O‘zbekistonda inson hamda fuqaro huquq va erkinliklarining konstitutsiyaviy kafolatlari.</b>			
<b>Fuqarolarning konstitutsiyaviy burchlari.</b>			

### **“Venn diagrammasi” grafik organayzeri (GO).**

Ta’lim oluvchilarda mavzuga nisbatan tahliliy yondashuv, ayrim qismlar negizida mavzuning umumiy mohiyatini o‘zlashtirish (sintezlash) ko‘nikmalarini hosil qilishga yo‘naltiriladi. U kichik guruhlarni shakllantirish asosida aniq sxema bo‘yicha amalga oshiriladi.

GO quyidagi sxema (grafik tasvir)ga ega bo‘lib, topshiriq shu sxema asosida bajariladi:



Quyidagi savollarga javob bering:

**1-keys**

**"Shaxsning huquqiy holati"** tushunchasini ta'riflab bering?

**2-keys**

**"O'zbekiston Respublikasida fuqarolik"** tushunchasini ta'riflab bering?

**3-keys**

**"O'zbekiston Respublikasida inson va fuqaroning konstitutsiyaviy huquqlari, erkinliklari va burchlari"** tushunchasini ta'riflab bering?

**4-keys**

**"Shaxsiy huquq va erkinliklar"** tushunchasini ta'riflab bering?

### **5-keys**

**“Siyosiy huquqlar”** tushunchasini ta’riflab bering?

### **6-keys**

**“Iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik huquqlar”** tushunchasini ta’riflab bering?

### **7-keys**

**“O‘zbekistonda inson hamda fuqaro huquq va erkinliklarining konstitutsiyaviy kafolatlari”** tushunchasini ta’riflab bering?

### **8-keys**

**“Fuqarolarning konstitutsiyaviy burchlari”** tushunchasini ta’riflab bering?

## **2-mashg‘ulot: Interaktiv va amaliy yondashuvlar. (2 soat)**

### **Reja:**

*Interaktiv va amaliy yondashuvni joriy yetish. Qonuniy masalalarni o‘rganish, ularni amaliyotda qo‘llash va huquqiy muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish. Huquqiy vaziyatlarga mos javoblar topish ko‘nikmasini rivojlantirish. Darslarni interaktiv va qiziqarli qilish. Dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish ko‘nikmasini rivojlantirish.*

Ta’lim tizimida innovatsion yondashuvlardan foydalanish o‘quvchilarning bilim sifatini oshirish, ularning o‘quv jarayonidagi qiziqishini saqlash va davomiy rivojlanishini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda ta’lim muassasalari IT texnologiyalar, interaktiv usullar va ijodiy yondashuvlardan keng foydalanib, darslarni yanada ta’sirli va samarali qilib tashkil etishga intilishmoqda.

Jahon miqyosida ta’lim tizimidagi global o‘zgarishlar va raqamlashtirish jarayonlari an’anaviy ta’lim usullariga kuchli ta’sir ko‘rsatdi. Buning natijasida, zamonaviy ta’lim tizimida o‘quv jarayonini samarali tashkil etish va har bir

o'quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olishga xizmat qiluvchi yangi yondashuvlarga ehtiyoj sezildi. Innovatsion yondashuvlar ta'limda yangi usullar, texnologiyalar va interaktiv vositalarni qo'llab-quvvatlaydi va ularning qo'llanilishi natijasida talabalarning o'quv jarayonidagi ishtiroki va qiziqishi oshishi mumkin.

IT texnologiyalar o'quv jarayonini individuallashtirish, virtual muhitda ta'lim olish va darslarni onlayn tarzda tashkil etish imkonini beradi. Interaktiv usullar talabalarni jonli ravishda o'quv jarayoniga jalb qilish va ularning o'qishga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantirishga xizmat qiladi. Ijodiy yondashuvlar esa talabalarda mustaqil fikrlash, muammolarni o'z usullarida hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Tadqiqotda innovatsion yondashuvlarning turli ko'rinishlari va ularning ta'lim jarayoniga ta'sirini o'rganish uchun quyidagi metodlardan foydalanildi:

Adabiyotlarni tahlil qilish: Innovatsion yondashuvlar, IT texnologiyalar va interaktiv usullar bo'yicha turli ilmiy manbalar, jumladan, maqolalar, kitoblar va konferensiya materiallari o'rganildi. Ushbu yondashuvlarning nazariy asoslari va amaliyotda qo'llanilishi bo'yicha ma'lumotlar yig'ildi.

O'qituvchilar va talabalar o'rtasida innovatsion yondashuvlardan qo'llanilishi haqida anketa o'tkazildi. Ularning qaysi turlaridan ko'proq qoniqarli natijalarga erishilayotganligi bo'yicha fikr-mulohazalar yig'ildi.

Tajriba o'tkazish: Ta'lim jarayonida IT texnologiyalardan, interaktiv usullardan va ijodiy yondashuvlardan foydalanib darslarni tashkil etish orqali talabalarning akademik natijalari o'lchandi. Tajriba jarayonida har bir yondashuvning foyda va kamchiliklari baholandi.

Tadqiqot natijalari innovatsion yondashuvlarning o'quv jarayonida qo'llanilishi talabalarning o'quv jarayoniga nisbatan ijobiy munosabatini oshirishini va bilimlarni o'zlashtirish darajasini yaxshilashini ko'rsatdi.

IT texnologiyalar: onlayn dars platformalari, masalan, Zoom, Google Classroom, va Microsoft Teams yordamida o'quv jarayonini tashkil qilish natijasida talabalar darslarga qo'shimcha qiziqish bildirishdi. Ayniqsa, videoma'lumotlar, interaktiv taqdimotlar va virtual laboratoriyalar o'quv jarayonini jonlantirishda katta yordam berdi. Ushbu texnologiyalar orqali talabalarning mustaqil o'quv jarayonidagi ishtiroki oshganligi kuzatildi, chunki ular o'ziga qulay vaqtda dars materiallari bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'ldi.

Interaktiv usullar: Tadqiqotlardan kelib chiqib, interaktiv yondashuvlar, masalan, keys-stadi, rolli o'yinlar va guruhli muhokamalar talabalarda faol ishtirok, jamoaviy ishlash va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berishi aniqlandi. Har bir o'quvchi o'zining bilim darajasini oshirish uchun o'zini faolroq ko'rsatishga intiladi.

Ijodiy yondashuvlar: Talabalarga muammolarni mustaqil hal qilish imkonini beradigan ijodiy yondashuvlar talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatini

rivojlantirishga yordam berdi. Masalan, muammo yechimini ijodiy usulda topish talabalarda fikrni erkin ifodalash qobiliyatini oshirgan. Loyiha ishlari, prezentatsiyalar va kreativ topshiriqlar orqali talabalarning ijodiy salohiyatini ko'rish imkoni paydo bo'lgan.

Tadqiqot natijalari ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarning qo'llanilishi talabalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi.

IT texnologiyalar: O'quv jarayonini raqamli muhitga ko'chirish natijasida, talabalar o'quv materiallariga doimo kirish imkoniga ega bo'lishdi. Bu ta'lim jarayonini globalashtirish va har bir o'quvchiga individual yondashuvni ta'minlash imkonini beradi. Shuningdek, bu vositalar ta'lim jarayonini uzluksiz davom etishini ta'minlab, talabalarning faolligini saqlashga yordam beradi.

Interaktiv usullar: Interaktiv usullarni qo'llash natijasida talabalar bir-birlari bilan hamkorlikda ishlashni o'rganadilar, bu esa ularda jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bundan tashqari, interaktiv usullar har bir talabaning o'quv jarayonida faol ishtirokini ta'minlab, ularning bilim sifatini oshiradi. Bu usullar talabalarning fikrlash darajasini chuqurlashtirishga, yangi bilimlarni tezroq o'zlashtirishga yordam beradi.

Ijodiy yondashuvlar: Ijodiy yondashuvlardan foydalanish talabalarda muammolarni yangi usullar bilan hal qilish, yangicha fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Tadqiqot natijalari ko'rsatganidek, ijodiy yondashuvlar yordamida o'quv jarayoni talabalardagi mustaqil fikrlash salohiyatini kuchaytiradi, bu esa talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida IT texnologiyalar, interaktiv usullar va ijodiy yondashuvlardan foydalanish talabalarning bilim olish jarayonidagi ishtiroki va qiziqishini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

IT texnologiyalar ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etishda muhim rol o'ynaydi, chunki ular orqali o'quvchilar o'zlarining ta'lim jarayonini mustaqil boshqarish imkoniga ega bo'ladi.

**Interaktiv usullar** talabalar o'rtasida jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirib, ularni o'quv jarayonida faol ishtirok etishga chorlaydi.

**Ijodiy yondashuvlar** esa talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi va ularda muammolarga individual yondashuvni shakllantiradi.

Bir qator tadqiqotlar IT texnologiyalarning ta'lim jarayoniga qo'shgan hissasini aniqlagan. Masalan:

**Mustaqillik va qiziqishni oshirish:** onlayn platformalardan, xususan, Google Classroom, Zoom va Microsoft Teams singari ta'lim vositalaridan foydalanish natijasida talabalarda mustaqil o'quv jarayoniga qiziqish kuchayadi. Tadqiqotlar ko'rsatadiki, onlayn darslar yordamida talabalarga bilim olish jarayonini o'z vaqtida

tashkil etish va o'zlashtirish imkoniyati yaratiladi. Masalan, 2020 yildagi pandemiya davrida onlayn o'quv platformalari orqali amalga oshirilgan ta'limning samaradorligi yuqori bo'lgani ta'kidlanadi.

**Ta'lim jarayonini raqamlashtirish:** IT texnologiyalar yordamida har bir talabanning o'zlashtirish darajasini kuzatish va tahlil qilish imkoniyati kengroq bo'ladi. Bunday yondashuv ta'lim jarayonining individuallashtirilishiga yordam beradi, chunki o'qituvchilar onlayn platformalarda talabalarning faoliyatini nazorat qilib, har bir talabaga zarur bo'lgan yordamni ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Interaktiv usullar ta'lim jarayonini jonli va talabalar o'rtasida hamkorlikka asoslangan muhitga aylantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

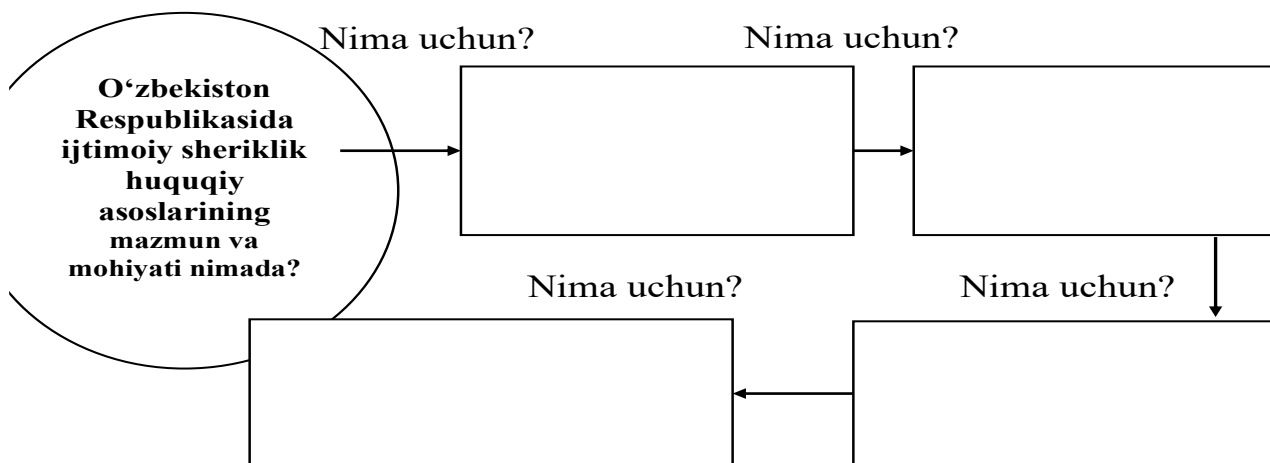
**Keys-stadi va rolli o'yinlarning ta'siri:** Tadqiqotlar ko'rsatganidek, keys-stadi va rolli o'yinlar singari interaktiv yondashuvlar talabalarning voqealarga tezroq moslashishi va muammolarni amaliy ravishda halqilish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Masalan, har xil voqealar yoki muammolarni amaliy ravishda ko'rib chiqish orqali talabalarda ma'lum bir holatlarda qaror qabul qilish qobiliyati rivojlanadi. Bu usullarning samaradorligi Germaniya va AQSHdagi pedagogika sohasida o'tkazilgan tadqiqotlar orqali tasdiqlangan.

**Muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish:** Talabalar o'rtasidagi guruhli muhokamalar va hamkorlikka asoslangan usullar talabalarni dars jarayonida faol ishtirok etishga undaydi. Interaktiv usullar har bir talabanning o'z fikrini erkin ifoda qilishiga imkon beradi va buning natijasida talabalarning muloqot va jamoaviy ishlash ko'nikmalari rivojlanadi.

Umuman olganda, zamonaviy ta'limda innovatsion yondashuvlarning qo'llanilishi ta'lim jarayonini yanada samarali qilib, talabalarning kelajakdagi muvaffaqiyatli faoliyati uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

**1-topshiriq. O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy sheriklik huquqiy asoslarining mazmun va mohiyatini Klaster metodi yordamida yoriting.**

## 2-topshiriq.



«Nima uchun?» chizmasini tuzish qoidalari.

1. Aylana yoki to‘g‘ri to‘rtburchak shakllardan foydalanishni o‘zingiz tanlaysiz.

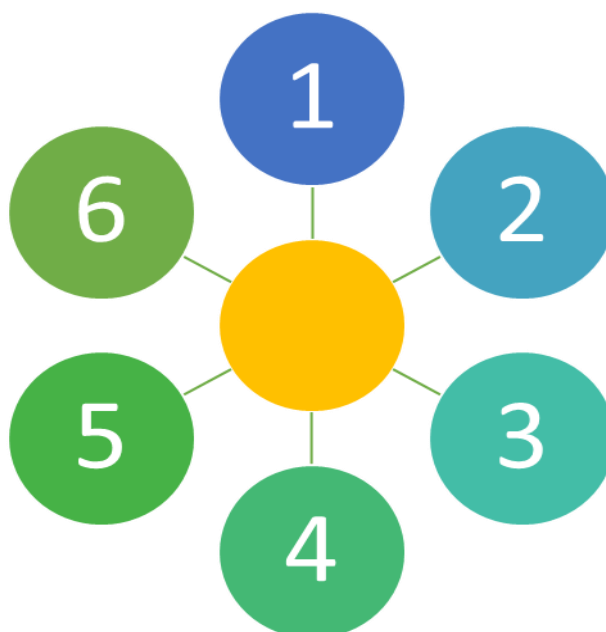
2. Chizmaning ko‘rinishini - mulohazalar zanjirini to‘g‘ri chiziq limi, to‘g‘ri chiziq limi emasligini o‘zingiz tanlaysiz.

3. Yo‘nalish ko‘rsatkichlari sizning qidiruvlaringizni: dastlabki holatdan izlanishgacha bo‘lgan yo‘nalishingizni belgilaydi.

**Amaliy mashg‘ulotda yangi pedagogik texnologiyalardan biri –  
“Yozma bahslar” interfaol usulidan foydalaniladi.**

<b>Fikr</b>	<b>Ha</b>	<b>Yo‘q</b>	<b>Bu javobni asoslang</b>	<b>Dalil keltiring</b>
Inson huquqlarini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali huquqiy xalqparvar davlat barpo etish.				
Mamlakatimizda adolat va qonun ustuvorligi tamoyillarini taraqqiyotning eng asosiy va zarur shartiga aylantirish.				
Milliy huquqiy tizimini yanada takomillantirish va yuqori huquqiy ong va huquqiy madaniyatini ta‘minlash.				

**Amaliy mashg‘ulot uchun topshiriqlarini bajarish uchun tegishli ko‘rsatma va tavsiyalar:**



“Klaster” metodini o‘tkazish bosqichlarida asosan mavzuga oid tayanch tushunchalarga e’tibor qaratiladi:

- Tayanch tushunchalar orqali mavzuga oid 5 ta aniq ma’lumot qayd etiladi.
- Ma’lumotlarning ishonchliligi va ahamiyatini ko‘rsatish maqsadida foydalanilgan manbalar qayd etiladi.
- Muayyan tushuncha doirasida imkoniyat qadar ko‘proq yangi g‘oyalarni yig‘indisining sifati va ular o‘rtasidagi aloqalarni ko‘rsatiladi.

**“Tushunchalar tahlili” metodini amalga oshirish tartibi:**

- ishtirokchilar mashg‘ulot qoidalari bilan tanishtiriladi;
- o‘quvchilarga mavzuga yoki bobga tegishli bo‘lgan so‘zlar, tushunchalar nomi tushirilgan tarqatmalar beriladi (individual tartibda);
- o‘quvchilar mazkur tushunchalar qanday ma’no anglatishi, qachon, qanday holatlarda qo‘llanilishi haqida yozma ma’lumot beradilar;
- belgilangan vaqt yakuniga yetgach o‘qituvchi berilgan tushunchalarning to‘g‘ri va to‘liq izohini uqib eshittiradi yoki slayd orqali namoyish etadi;
- har bir ishtirokchi berilgan to‘g‘ri javoblar bilan uzining shaxsiy munosabatini taqqoslaydi, farqlarini aniqlaydi va o‘z bilim darajasini tekshirib, baholaydi.

**Namuna:** “Mavzuga oid tushunchalar tahlili”

Tushuncha	Hal qiluvchi kuch	Samarasi nimada aks etadi	Yondashuvni ilgari surgan olimlar
Ijtimoiy sheriklikni amalga oshirishning tartibga solinishi.			
Aholining ijtimoiy ehtiyojmand toifalari.			
“Job offer” tizimini tartibga solinishi.			
Huquqiy munosabatlarini tartibga solishda “gender neytrallik” tamoyillari.			

**Quyidagi savollarga javob bering:**

**1-keys**

Xalqaro huquq normalarining O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasidagi ifodasini ta’riflab bering?

### **2-keys**

Mamlakatimizda adolat va qonun ustuvorligi tamoyillarini taraqqiyotning eng asosiy va zarur shartiga aylantirish tushunchasini ta'riflab bering?

### **3-keys**

O'zbekiston Respublikasida shaxsning huquqiy holati tushunchasini ta'riflab bering?

### **4-keys**

Fuqarolarning konstitutsiyaviy burchlarini ta'riflab bering?

### **5-keys**

O'zbekiston Respublikasida inson va fuqaroning konstitutsiyaviy huquqlari, erkinliklari va burchlari tizimini ta'riflab bering?

### **6-keys**

Shaxsiy huquq va erkinliklarini ta'riflab bering?

### **7-keys**

Siyosiy huquqlarini ta'riflab bering?

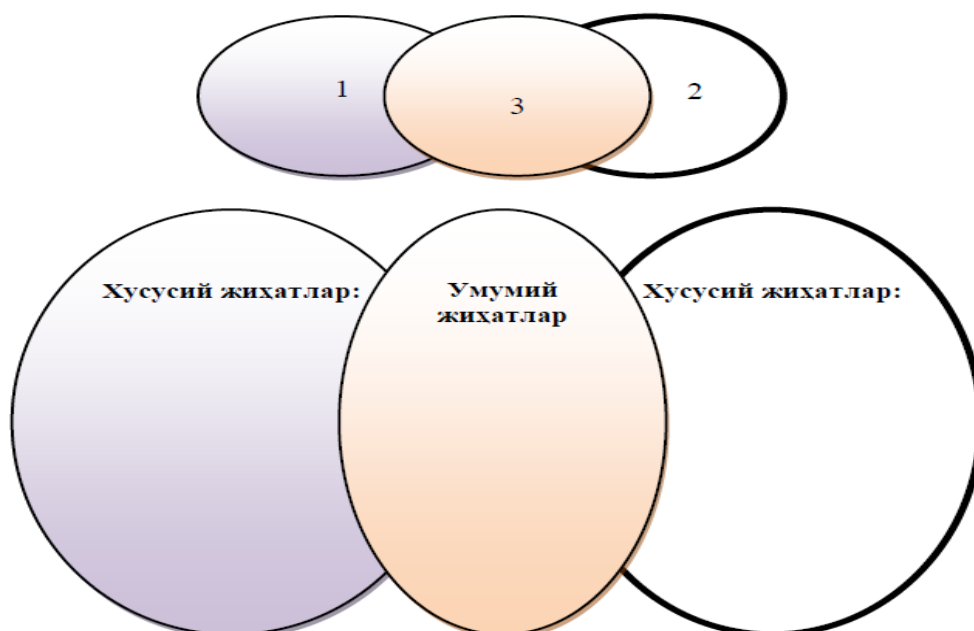
### **8-keys**

O'zbekiston Respublikasida inson hamda fuqaro huquq va erkinliklarining konstitutsiyaviy kafolatlarini ta'riflab bering?

### **“Venn diagrammasi” grafik organayzeri (GO).**

Ta'lim oluvchilarda mavzuga nisbatan tahliliy yondashuv, ayrim qismlar negizida mavzuning umumiy mohiyatini o'zlashtirish (sintezlash) ko'nikmalarini hosil qilishga yo'naltiriladi. U kichik guruhlarini shakllantirish asosida aniq sxema bo'yicha amalga oshiriladi.

GO quyidagi sxema (grafik tasvir)ga ega bo'lib, topshiriq shu sxema asosida bajariladi:



### **3-mashg‘ulot: O‘quvchilarni huquq sohasiga oid bilimlarini amaliyotga tadbiq etish. (2 soat)**

#### **Reja:**

*O‘quvchilarni huquq sohasiga oid bilimlarini amaliyotga tadbiq etish ko‘nikmalarini shakllantirish. Huquqiy kompetensiyalar turlari va ularning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni. Huquqiy muammoning alternativ yechimlarini ishlab chiqishning o‘ziga xos xususiyatlari. To‘g‘ri va asosli qarorlar qabul qilishda zamonaviy metodlardan foydalanish.*

O‘zbekiston bugun o‘z taraqqiyotining yangi bosqichiga qadam qo‘ymoqda. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar insonning sha’ni, qadr-qimmatini, huquq va erkinliklari bundan buyon barcha sohalarda ustuvor ahamiyat kasb etishini qat’iy qoidaga aylantirish, bir so‘z bilan aytganda, “Inson qadri uchun” g‘oyasini hamda bugungi islohotlarning bosh tamoyili bo‘lgan “Inson – jamiyat – davlat” degan yondashuvni yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning mazmun-mohiyatiga chuqur singdirishni taqozo qilmoqda.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar, ichki va tashqi siyosiy voqealar nuqtayi nazaridan konstitutsiyaviy islohotlar tabiiy rivojlanish natijasi bo‘lib, millat va xalq sifatida keyingi qadamlarimizni aniqlab olishimiz uchun o‘ta ahamiyatlidir, adolatli jamiyat qurish yo‘lida qo‘yilayotgan ulkan qadamdir.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizda huquqiy davlat tamoyilini amalga oshirishga qaratilgan konstitutsiyaviy kafolatlar belgilanmoqda.

Huquqiy davlat – insoniyatning ming yillar mobaynidagi mashaqqatli mehnati evaziga shakllangan taraqqiyot g‘oyasidir. Bunday davlat demokratik tamoyillar asosida qabul qilingan qonunlar oldida barcha teng va hisobdor bo‘lgan, hech kim qonundan ustun turmaydigan davlatdir.

Bugun Yangi O‘zbekiston insonparvar, adolatli, erkin va xalqchil davlat qurish yo‘lida odimlamoqda. Shu maqsadda, Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning 1-moddasida “O‘zbekiston – huquqiy davlat” degan tamoyil mustahkamlanmoqda.

Jumladan, inson huquq va erkinliklarini ta‘minlash davlatning oliy maqsadi, deya e‘lon qilinarkan, unda inson huquqlariga oid normalar 3 baravardan ortiqqa oshmoqda.

Konstitutsiyada O‘zbekistonning huquqiy davlat ekanligini alohida belgilash – davlat o‘z faoliyatini, jamiyat va fuqarolarning yashash tarzini faqat Konstitutsiya va qonunlar asosida amalga oshirilishini ta‘minlaydi. Pirovardida, davlat organlari va mansabdor shaxslar qonun ustuvorligi asosida xalq manfaatlari uchun ishlaydi, unga xizmat qiladi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning boshqa normalarida ham huquqiy davlat tamoyilini amalga oshirishga qaratilgan mexanizmlar va kafolatlar mustahkamlanmoqda. Birinchidan, davlat faoliyati qonun ustuvorligi va qonuniylik asosida amalga oshirilishini ta‘minlash bo‘yicha Konstitutsiyaning oliy yuridik kuchga egaligi hamda uning to‘g‘ridan-to‘g‘ri amal qilishi belgilanmoqda. Natijada davlat organlari, sudlar o‘z faoliyatida Konstitutsiyaga to‘g‘ridan-to‘g‘ri murojaat qilgan holda qarorlar qabul qiladi. Ikkinchidan, inson huquq va erkinliklari xalqaro huquq va Konstitutsiya normalariga muvofiq kafolatlanmoqda, ular qonunchilik va davlat organlari faoliyatining mazmunini belgilashi mustahkamlanmoqda. Shuningdek, insonga nisbatan davlatning huquqiy ta‘sir choralari qonunlarda nazarda tutilgan maqsadlarga erishish uchun yetarli va mutanosib bo‘lishi shartligi va inson bilan davlat organlarining o‘zaro munosabatlarida yuzaga keladigan qonunchilikdagi barcha qarama-qarshiliklar va noaniqliklar inson foydasiga talqin qilinishi mustahkamlanmoqda.

Mazkur yangilik barchaning qonun oldida tengligini va qonundan hech kim ustun emasligini ta‘minlash, insonlar ongiga qonunlarga hurmat va itoat etib yashash lozimligini singdirish, umuman olganda, davlat organlarining xalqqa xizmat qilishi uchun mustahkam huquqiy asos bo‘ladi. Shuningdek, bu holat O‘zbekistonning “Huquq ustuvorligi indeksi”, “Jahon mamlakatlari demokratiyasi indeksi” kabi xalqaro nufuzli reytinglarda o‘rnini yaxshilanishiga imkon beradi. Shu bilan birga, inson huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish davlatning konstitutsiyaviy majburiyati sifatida belgilanmoqda. Xususan, O‘zbekistonda o‘lim jazosi taqiqlanmoqda. O‘lim jazosini taqiqlash konstitutsiyaviy darajada belgilanishi insonni hayotdan hatto davlat ham mahrum etishga haqli emasligini kafolatlaydi.

Bundan tashqari, shaxsni sudning qarorisiz 48 soatdan ortiq muddat ushlab turish mumkin emasligi belgilanyapti. Ya'ni, shaxsning erkinligini cheklash bilan bog'liq har qanday harakat faqatgina sud qarori asosida amalga oshirilishi shart. Ushbu qoida tergov organlari tomonidan insonlarni noqonuniy hibsga olish, asossiz qamoqqa olish va saqlashga yo'l qo'ymaslikka qaratilgandir. Bu orqali xalqaro e'tirof etilgan "Xabeas korpus" institutini qo'llanish ko'lami yanada kengayadi.

"Xabeas korpus" jinoiy ta'qibga uchragan fuqaroning adolatli sud muhokamasiga bo'lgan huquqi hisoblanib, ehtiyot chorasi sifatida qamoqqa olishga sanksiya berish, lavozimdan chetlashtirish va shaxsni tibbiy muassasaga joylashtirish tarzidagi protsessual majburlor choralarini faqat sudyaning sanksiyasi asosida qo'llashni joriy qilinishi o'z navbatida sudning mustaqilligi, xolisligi va beg'arazligini ta'minlashni, jinoyat protsessida tortishuv prinsipini kuchaytirishni nazarda tutadi.

Qamoq ehtiyot chorasining sudlar tomonidan qo'llanilishi amaliyotini keltiradigan bo'lsak, 2022-yilda tergov organlaridan sudlarga kelib tushgan jami 24 mingdan ziyod iltimosnomadan 23,5 mingtasi qanoatlantirilgan, 480 dan ortig'i esa rad etilgan, ya'ni 480 nafardan oshiq shaxsga nisbatan asossiz ravishda qamoq ehtiyot chorasi qo'llanilishining oldi olingan.

2022-yilning 20-iyun kuni Prezidentimiz Konstitutsiyaviy komissiya a'zolari bilan uchrashuvdagi nutqida "Xabeas korpus" institutini rivojlantirish zarur. ... Bu haqdagi muhim normani ham Asosiy qonunimizda aks ettirishimiz zarur. Bunday qoidalar inson, uning hayoti, huquq va erkinliklari – oliy qadriyat degan ezgu tamoyilga har tomonlama mos keladi", deb ta'kidladi. Shuningdek, ilk bor shaxsni ushlab chog'ida unga tushunarli tilda uning huquqlari va ushlab turilishi asoslari tushuntirilishi kerakligi, ayblanuvchi va sudlanuvchilarga o'ziga qarshi ko'rsatma bermaslik (xalqaro e'tirof etilgan "Miranda qoidasi"), sukut saqlash huquqi berilmoqda.

Har kimning yozishmalari, telefon orqali so'zlashuvlari, pochta, elektron xabarlari hamda boshqa xabarlari sir saqlanish huquqiga ega ekanligi belgilanmoqda. Bunday huquqlarning cheklanishiga yoki uy-joyda tintuv o'tkazishga faqat qonunga muvofiq va sudning qaroriga asosan yo'l qo'yilishi belgilab qo'yilmoqda.

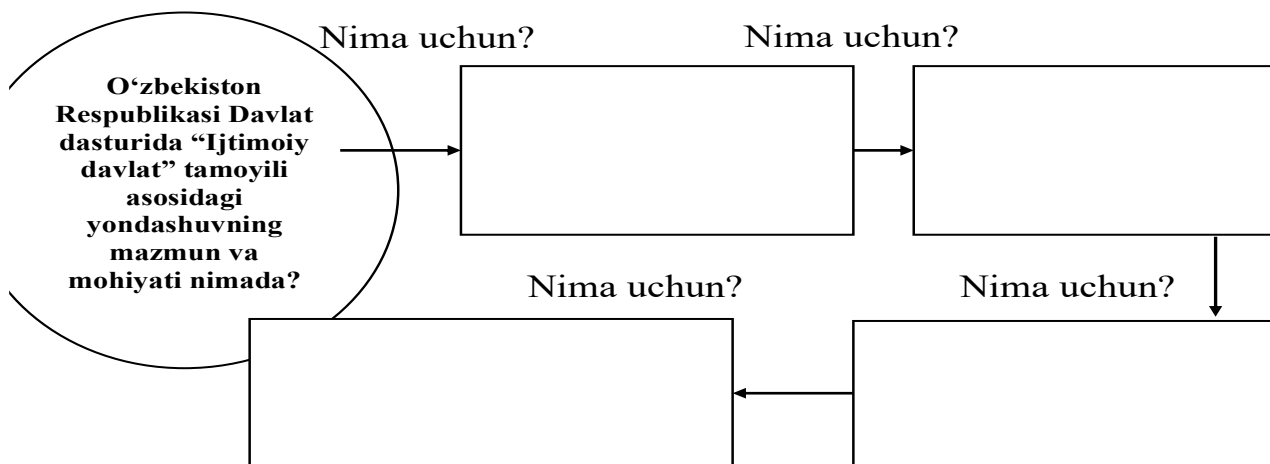
Har kim o'z huquq va erkinliklarini qonunda taqiqlanmagan barcha usullar bilan himoya qilishga haqliligi belgilanyapti. Ushbu qoidaning mazmun-mohiyati shundaki, fuqarolar o'z buzilgan huquq va erkinliklarini, o'z galar huquqlarini buzmaganda, mustaqil himoya qilish huquqiga ega. Yagona shart – bu fuqarolar tomonidan o'zini himoya qilishda qo'llaniladigan usullar yoki choralarning qonunchilik hujjatlarida taqiqlanmagan bo'lishidir. Shu maqsadda, Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizda "Hibsga olishga, qamoqqa olishga va qamoqda saqlashga faqat sudning qaroriga ko'ra yo'l qo'yiladi. Shaxs sudning qarorisiz qirq sakkiz soatdan

ortiq muddat ushlab turilishi mumkin emas”, degan insonparvar qoidalar mustahkamlanmoqda.

Yangi kiritilayotgan normaning ahamiyati shundaki, eski tuzumdan meros bo‘lib qolgan sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar fuqarolarni jazolovchi yondashuvdan inson huquqlarini hurmat qiluvchi va himoyalovchi, poymol qilingan huquqlarni tiklovchi, rag‘batlantiruvchi yondashuvga o‘zgartiradi. Xususan, jinoyat protsessida fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishning huquqiy kafolatlarini yanada kuchaytirishga, sud-tergov jarayonlarida huquqni muhofaza qiluvchi organlarni noqonuniy harakatlardan tiyib turishga, shaxsni asossiz hibsga olinishi holatlarini bartaraf etishga, shu orqali insonning ozodligini cheklash bilan bog‘liq bo‘lgan xatolarga yo‘l quyilmasligiga hamda xalqimizning sudlarga bo‘lgan qat’iy ishonchini oshirishga xizmat qiladi.

**1-topshiriq. O‘zbekiston Respublikasining Davlat dasturida “Ijtimoiy davlat” tamoyili asosidagi yondashuvning mazmun va mohiyatini Klaster metodi yordamida yoriting.**

**2-topshiriq.**



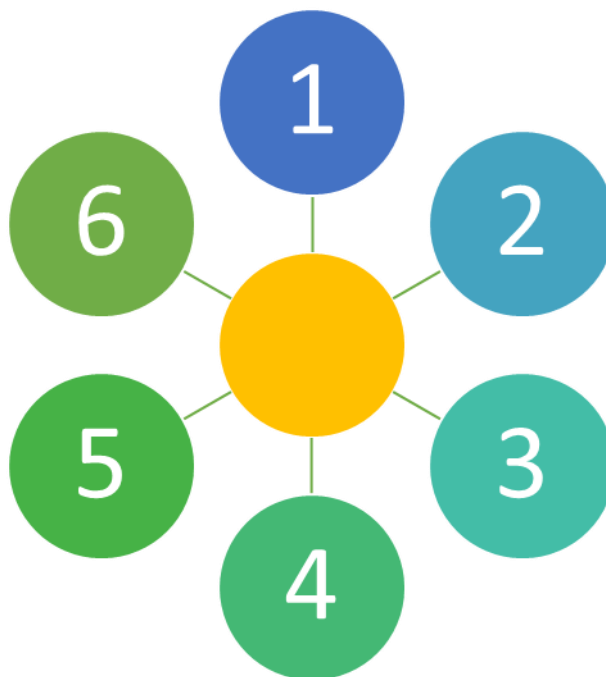
«Nima uchun?» chizmasini tuzish qoidalari.

1. Aylana yoki to‘g‘ri to‘rtburchak shakllardan foydalanishni o‘zingiz tanlaysiz.
2. Chizmaning ko‘rinishini - mulohazalar zanjirini to‘g‘ri chiziq limi, to‘g‘ri chiziq limi emasligini o‘zingiz tanlaysiz.
3. Yo‘nalish ko‘rsatkichlari sizning qidiruvlaringizni: dastlabki holatdan izlanishgacha bo‘lgan yo‘nalishingizni belgilaydi.

**Amaliy mashg‘ulotda yangi pedagogik texnologiyalardan biri – “Yozma bahslar” interfaol usulidan foydalaniladi.**

<b>Fikr</b>	<b>Ha</b>	<b>Yo'q</b>	<b>Bu javobni asoslang</b>	<b>Dalil keltiring</b>
Inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish.				
Mamlakatimizda adolat va qonun ustuvorligi tamoyillarini taraqqiyotning eng asosiy va zarur shartiga aylantirish.				
Milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash.				

**Amaliy mashg'ulot uchun topshiriqlarini bajarish uchun tegishli ko'rsatma va tavsiyalar:**



“Klaster” metodini o‘tkazish bosqichlarida asosan mavzuga oid tayanch tushunchalarga e’tibor qaratiladi:

- Tayanch tushunchalar orqali mavzuga oid 5 ta aniq ma’lumot qayd etiladi.

- Ma'lumotlarning ishonchliligi va ahamiyatini ko'rsatish maqsadida foydalanilgan manbalar qayd etiladi.
- Muayyan tushuncha doirasida imkoniyat qadar ko'proq yangi g'oyalarni yig'indisining sifati va ular o'rtasidagi aloqalarni ko'rsatiladi.

**“Tushunchalar tahlili” metodini amalga oshirish tartibi:**

- ishtirokchilar mashg'ulot qoidalari bilan tanishtiriladi;
- o'quvchilarga mavzuga yoki bobga tegishli bo'lgan so'zlar, tushunchalar nomi tushirilgan tarqatmalar beriladi (individual tartibda);
- o'quvchilar mazkur tushunchalar qanday ma'no anglatishi, qachon, qanday holatlarda qo'llanilishi haqida yozma ma'lumot beradilar;
- belgilangan vaqt yakuniga yetgach o'qituvchi berilgan tushunchalarning to'g'ri va to'liq izohini uqib eshittiradi yoki slayd orqali namoyish etadi;
- har bir ishtirokchi berilgan to'g'ri javoblar bilan uzining shaxsiy munosabatini taqqoslaydi, farqlarini aniqlaydi va o'z bilim darajasini tekshirib, baholaydi.

**Namuna:** “Mavzuga oid tushunchalar tahlili”

<b>Tushuncha</b>	<b>Hal qiluvchi kuch</b>	<b>Samarasi nimada aks etadi</b>	<b>Yondashuvni ilgari surgan olimlar</b>
<b>Adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish.</b>			
<b>Ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish.</b>			
<b>Milliy manfaatlardan kelib chiqqan holda umumbashariy muammolarga yondashish.</b>			
<b>Mamlakatimiz xavfsizligi va mudofaa salohiyatini kuchaytirish, ochiq, pragmatik va faol tashqi siyosat olib borish.</b>			

## Quyidagi savollarga javob bering:

### **1-keys**

Inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish tushunchasini ta'riflab bering?

### **2-keys**

Mamlakatimizda adolat va qonun ustuvorligi tamoyillarini taraqqiyotning eng asosiy va zarur shartiga aylantirish tushunchasini ta'riflab bering?

### **3-keys**

Milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash tushunchasini ta'riflab bering?

### **4-keys**

Adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish tushunchasini ta'riflab bering?

### **5-keys**

Ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish tushunchasini ta'riflab bering?

### **6-keys**

Milliy manfaatlardan kelib chiqqan holda umumbashariy muammolarga yondashish tushunchasini ta'riflab bering?

### **7-keys**

Mamlakatimiz xavfsizligi va mudofaa salohiyatini kuchaytirish, ochiq, pragmatik va faol tashqi siyosat olib borish tushunchasini ta'riflab bering?

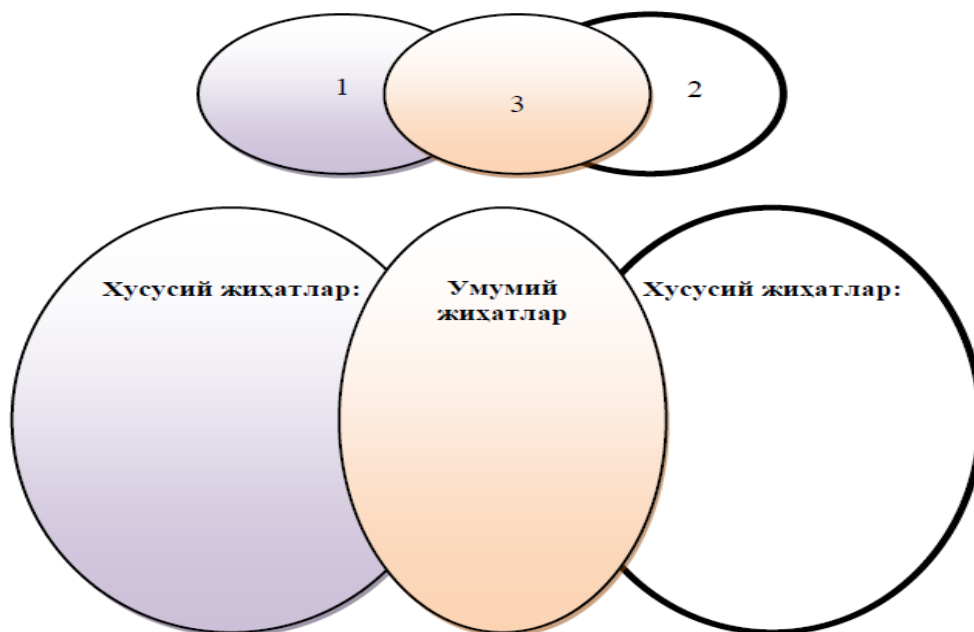
### **8-keys**

O'zbekiston Respublikasida inson hamda fuqaro huquq va erkinliklarining konstitutsiyaviy kafolatlarini ta'riflab bering?

### **“Venn diagrammasi” grafik organayzeri (GO).**

Ta'lim oluvchilarda mavzuga nisbatan tahliliy yondashuv, ayrim qismlar negizida mavzuning umumiy mohiyatini o'zlashtirish (sintezlash) ko'nikmalarini hosil qilishga yo'naltiriladi. U kichik guruhlarini shakllantirish asosida aniq sxema bo'yicha amalga oshiriladi.

GO quyidagi sxema (grafik tasvir)ga ega bo'lib, topshiriq shu sxema asosida bajariladi:



## V. GLOSSARIY

### **Huquqiy atamalar izohi va tayanch tushunchalar.**

**Bunyodkorlik g'oya** – jamiyat va fuqaro turli guruh va qatlamlar, millatni taraqqiyot sari yetaklovchi, xalqni ezgu maqsad yo'lida birgalikda harakat qiliishga undovchi g'oyadir.

Bunyodkor g'oya ta'sirida inson ezgulikka, ozodlik va mustaqillikka erishish uchun intiladi, adolat va haqiqat tantanasi yo'lida kurashadi, buyuk tarixiy g'alabalarni qo'lga kiritadi. Vatanni sevish, yurt tinchligini asrash, xalq farovonligi yo'lida ko'rashish – bunyodkor g'oyalarning ma'no-mazmunini belgilaydi. Qabix niyatli kuchlarning asl qiyofalarini oshkor etishda bunyodkor g'oyalar asosidagi e'tiqod va dunyoqarashning ahamiyati beqiyosdir.

**Davlat** – jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlar ustidan siyosiy hokimiyat va boshqaruvni tashkil etish. Siyosiy tizimning asosiy muassasasi.

Davlatning asosiy xususiyatlari: 1. Hokimiyatning legitimligi va uni ro'yobga chiqarishga monopoliya. 2. Fuqarolik jamiyati ichida va undan tashqarida munosabatlarni tartibga solib turish uchun maxsus muassasalarning borligi. 3. Hudud va aholining borligi, davlat o'z ta'sirini ana shularga o'tkazadi.

#### **Davlat tuzumi:**

1. Qonun chiqaruvchi hokimiyat mahkamasi (parlament, Oliy Majlis, kengashlar, kongress, seym).

2. Ijro etuvchi va farmoyish beruvchi muassasalar.

3. Sud hokimiyati idoralari.

Davlat, quyidagi asosiy vazifalarni ado etadi: xo'jalik yumushlari, tashkilotchilik yumushlari, fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini muhofaza etish, nazorat qilish, davlat va jamiyatni muhofaza qilish, tashqi aloqalar, madaniy-tarbiyaviy ishlar.

**Jamoat tashkilotlari** – odamlar jamoasi bo'lib, ularni mushtarak manfaatlar birlashtirib turadi. Mazkur jamoa ushbu jamiyatni qabul qilingan qonunlar va me'yorlar bo'ysinib, muayyan maqsadlarni ro'yobga chiqaradi.

Jamoat tashkilotining xususiyati:

- tashkilot a'zolari aloqalar va manfaatlarining tizimi;

- ichki tuzilishini bunyod etish usullari;

- qarorlar ishlab chiqish va qabul qilishning shakli va usullari hamda usullarni amalga oshirish yo'llari.

Jamoat tashkilotlarining turlari (tiplari):

- kuchli g'oyaviy-siyosiy va ma'naviy aloqalar tizimlari bo'lgan tashkilot, ya'ni siyosiy partiyalar;

- muayyan maqsadlar va vazifalar amalga oshirishdan manfaatdor bo'lgan tashkilotlar (kasaba uyushmalari, tashkilotlar va boshqalar);

- muayyan dasturlar yoki xatto ayrim shaxslarni qo'llab-quvvatlash maqsadida tuziladigan tashkilotlar.

**Istiqlol** (arabcha – ozodlik, mustaqillik, erkin bo'lish) – inson, millat, davlatning erkin rivojlana olish imkoniyatini ifoda etuvchi tushuncha. „Istiqlol“ so'zi „mustaqillik“ so'zi uchun o'zak hisoblanadi va unga nisbatan birlamchi asos vazifasini o'taydi. Arab tilidan kirib kelgan bu so'zlar asrlar davomida qo'llanilib xalq tushunchasiga singib ketgan.

1991 yil sentyabr – Mustaqillik kuni, deb e'lon qilinganidan boshlab O'zbekistonda mustaqil rivojlanishning o'ziga xos va mos yo'l, taraqqiyotning o'zbek modeli tamoyillariga asosan huquqiy demokratik fuqarolik jamiyati barpo etmoqda.

**Konfederasiya** – davlatlar to'la adliyaviy va siyosiy mustaqillikni saqlab qolgan holda birlashadilar, markaziy hokimiyat, mushtarak qonunlar, fuqarolik va sud tizimi bo'lmaydi.

**Millat** – tarixan tarkib topgan barqaror ijtimoiy etnik birlik bo'lib, uning yagona iqtisodiy va ijtimoiy hayoti, umumiy xududi, tili, madaniyati, xulq atvori (psixologiya) mushtarak bo'lishi lozim.

**Milliy an'analar** – har bir xalqning asrlar davomida vujudga kelgan o'ziga xos madaniyat, nodir qadriyatlari, an'anasi, urf-odatlar mavjud. An'analar tarixiy saboqlardan o'tgan, hayotda sinalgan, ijtimoiy taraqqiyotda yashashga qodir, avloddan - avlodga o'tuvchi ijtimoiy xodisadir. An'analar jamiyat rivojining ustuni, bamisoli hayot va ijod maktabi, yuqoriga ko'tarilishda suyanch, xalqning tarixiy taraqqiyotida erishgan barcha yutuqlarni ifodalovchi va saqlovchi omildir. U garchand shaklan milliy tavsifga ega bo'lsa-da, mazmunan umumbashariy mohiyatga egadir. Mustaqil O'zbekiston o'zining yangilanish va rivojlanish yo'lida umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, ma'naviy meroslar, aqliy foydalanish va uni boyitish masalasiga alohida e'tibor berilmoqda.

**Milliy munosabatlar** – millatlarning aloqalari va hamjihatligi tizimi, shuningdek ular mavjudligi va ravnaki jarayonidagi millatlar ichidagi munosabatlari.

**Milliy siyosat** – davlatni tegishli siyosiy va adliyaviy hujjatlarida mustahkamlab qo'yilgan, millatlar va elatlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tartibga solib turadigan muayyan maqsadga qaratilgan faoliyat.

**Partiya** – (lotincha so'z bo'lib, qism ma'nosini anglatadi) sinflar, tabaqalar, ijtimoiy guruhlarning manfaatlarini ifoda etish uchun tashkil etilgan jamiyatning bir qismi. Partiya mohiyatining anglash uchun uchta yondashuv qabul qilingan:

a) Biror - bir mafkuraviy doktrinaga ixlos qo'ygan odamlar guruhi;

b) muayyan sinf manfaatlarini ifoda etadigan siyosiy tashkilot bo'lib, u ana shu sinfning yetakchisi bo'ladi;

v) partiyani davlat tizimida ishlaydigan tashkilot sifatida muassasaviy tushunish.

Partiyaning belgilari: siyosiy birlik, hokimiyatga nisbatan faoliyat (asosiylari).

### **Siyosiy partiyalari turlari:**

1. Ko'xna (arxaik) tipdagi partiya (amerika tipi); uyushgan aniq tizimning yo'qligi, faoliyatining davriyligi (odatda saylov mavsumi paytida ishlaydi), a'zolik davlat idoralariga ovoz berish natijalariga ko'ra tayin etiladi, xayr-ehson evaziga ish ko'rish.

2. Parlament tipidagi partiya (yevropa tipi); tashkiliy tizimlarning mavjudligi, muayyan siyosiy doiralarga o'z ta'sirini o'tkazib, o'zini parlament faoliyatiga chorlash, demokratizm negizidagi a'zolik, partiya faoliyatini mablag' bilan ta'minlashning aralash tizimi, ijtimoiy tuzumni o'zgartirmasdan ishlayotgan islohotlar partiyalari.

3. Ilg'or tipdagi partiyalarning aniq tashkiliy tuzilmalarning mavjudligi, ijtimoiy munosabatlar barcha jabhalariga ta'sir o'tkazish, davlat tizimiga bosh quyish, uyushish va ishlashning demokratik markazlashtirish tamoyillari, partiya faoliyati a'zolik badallari bilan ta'minlanadi.

4. Boshqacha tamoyillar asosida uyushgan partiyalar (allomalar, zukkolar klublari, mason lojalari, xalqaro partiyalar va shunga o'xshashlar).

Siyosiy partiyalarning asosiy turlari:

- monarxiya partiyalari;

- burjua konservativ partiyalar;

- fashistcha, o'ta o'ng partiyalar;

- liberal demokratik partiyalar;

- diniy partiyalar;

- sosialistik, o'ta so'l, ekstremistik partiyalar, uyushmalar va konfederasiyalar tarzida ishlaydilar, chunki anarxizm qat'iy tashkilotni tan olmaydi.

**Referendum** (umumxalq so'rovi) – bevosita xalq hokimiyatining muassasalaridan biri. Hokimiyat idoralari, davlat, jamiyat faoliyati uchun hayotiy muhim ahamiyatga molik bo'lgan masala xususida jami halqning ovoz berishi. O'ziga xos xislati: referendum yakunlari imperativdir, ya'ni ijro etish uchun majburiydir va uzil-kesildir. Referendum birinchi bor 1439 yilda Shveysariyaning Bern kontonida o'tkazilgan edi. Referendum o'tkazish barcha mamlakatlarda ko'zda tutilmagan. Masalan, 23 shtatni istisno etganda, AQSHda umumxalq so'rovi o'tkazilmaydi. Sobiq Ittifoqda referendum 1989 yilda bo'ldi. Shu vaqtga qadar umumxalq muhokamalari va so'rovlari bo'lmagan edi.

**Siyosiy tuzum.** Siyosiy, ijtimoiy tashkilotlar va muassasalar, siyosiy qarorlar qabul qiluvchi idoralar, mafkura va an'analar majmuidirki, shular vositasida jamiyat tashkil etiladi. G'arb siyosatshunosligida siyosiy tizim ko'p hollarda siyosiy

madaniyat bilan bir o‘ringa qo‘yiladi. Siyosiy tizimning unsurlari quyidagilardan iborat:

1. Siyosiy muassasalar va tashkilotlarning kichik tizimi, bularning orasida eng asosiysi davlatdir.
2. Siyosiy rejimda o‘z ifodasini topgan siyosiy munosabatlarning kichik tizimi.
3. Qonunlar, huquqiy normalar, mafkuralar va axloq-odobda o‘z ifodasini topgan g‘oyalar va tamoyillarning kichik tizimi.

**Siyosiy rejim** – siyosiy hokimiyat davlatning yashashini ro‘yobga chiqarish va jamiyatdagi munosabatlarini tartibga solib turish tizimi

**Siyosiy rejimning turlari:**

1. Totalitar siyosiy rejim:
  - a) shaxsiy hokimiyat rejimi;
  - b) ijtimoiy guruh rejimi.

Bunday rejim fuqarolar jamiyatini, ijtimoiy hayot barcha jabhalarining siyosiy lashuvini rad etadi, shaxsni batamom yot qilib qo‘yadi va uni o‘ziga bo‘ysundiradi.

2. Avtoritar siyosiy rejim:
  - a) diktatura;
  - b) byurokratik rejim.

Bu rejimning o‘ziga xos jihati: hokimiyat vakillari mavqeining pasayishi, hokimiyatning bo‘linmaganligi yoki uning rasman bo‘linishi, hokimiyatning byurokratiya qo‘lida jamuljam bo‘lishi, siyosiy jabxaga boshqa jabhalarga nisbatan ustuvorlik berilishi, qonunchilikning rad etilishi, jazo (repressiv) mahkamaning borligi va uning ta’siri kuchliligi.

3. Liberal siyosiy rejim (asli lotincha so‘z bo‘lib, ozodlik demak) – bu siyosiy rejimning shunday bir shakli-ki, shaxsga nisbatan davlat yo‘li bilan va ijtimoiy yo‘l bilan; majbur etishning bir qadar yumshashini anglatadi. Inson huquqlarini, hokimiyatni bo‘lishini, ishni o‘z ixtiyori bilan tangalab olishni va va erkin raqobatni, sabr-qanoatni (tolerantlik) va boshqalarni e’tirof etadi.

4. Demokratiya (yunoncha so‘z bo‘lib, xalq va hokimiyat demakdir) – xalqni hokimiyat manbai deb e’tirof etishga, xalqning davlat ishlarini hal etishda ishtiroq etish huquqiga asoslangan va ayni vaqtda fuqarolarga keng qo‘lamda huquqlar va erkinliklar berib qo‘yiladigan davlat turidir.

**Siyosiy madaniyat** – siyosiy tizimi tarkibiy qismi bo‘lib, davlat jamoat ishlarini hal etishda, demokratiyani chuqurlashtirishda odamlarning amaliy ishtiroqi va ularning onglilik darajasini ifodalaydi, shuningdek ayni vaqtda ma’naviy madaniyatning juda muhim tarkibi uning mafkuraviy dunyoqarashi jihatidir.

**Suverenitet** – xalq huquqlarining shunday bir ko‘rinishiki, bu mazkur xalqqa mustaqil yashashga, milliy o‘ziga xoslikka, boshqa xalqlarning va o‘z davlatining

manfaatlarini hisobga olib, uning ravnaki uchun qulay shart-sharoitlarni taminlashga imkon beradi.

**Unitarizm** – davlat tuzilishining shunday tamoyiligi, bunda rasman mustaqil bo‘lgan tuzilmalarning huquqlari batamom markaziy hokimiyatga berib quyiladi va mazkur tuzilmalar faqatgina ma‘muriy tizimga aylanib qoladi.

**Fuqarolik jamiyati** – demokratiyaning yuksak darajada rivojlanishi asosiy vujudga keladigan jamiyat bo‘lib, unda davlat va jamiyat boshqaruvi fuqarolar tomonidan to‘liq amalga oshiriladi. Shu tariqa fuqarolarining ijtimoiy-iqtisodiy va ma‘naviy-ma‘rifiy sohalaridagi imkoniyatlardan foydalanishi uchun shart-sharoitlar vujudga keladi.

Fuqarolik jamiyatining eng muhim belgisi fuqarolarning davlat tuzilmalari faoliyati ustidan to‘liq nazoratni amalga oshirishda namoyon bo‘ladi. Bunda fuqarolarning davlat uchun emas, davlatning fuqarolar uchun xizmat qilish tamoyili ustuvor ahamiyat kasb etadi va har bir fuqaroning jamiyat a‘zosi sifatidagi imkoniyatlari to‘liqroq yuzaga chiqadi.

Fuqarolik jamiyatida insonlarning intellektual salohiyati o‘shib, jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy imkoniyatlari kengayib borishiga mos ravishda mustahkamlanib, takomillashishidan iborat uzluksiz jarayon xisoblanadi.

**Fuqarolik institutlari** – jamiyatda qaror topgan nodavlat tashkilotlardir. Ular muayyan ijtimoiy-iqtisodiy, ma‘naviy, siyosiy faoliyatni amalga oshiradilar. Fuqarolik institutlari tarkibiga jamoat tashkilotlari, jamoat birlashmalari, mahalla qo‘mitalari, jamg‘armalar va boshqalar kiradi. Kuchli davlatdan kuchli fuqarolik jamiyatiga o‘tishda fuqarolik institutlarining roli oshib boradi. Davlat o‘zining ko‘pgina funksiyalarini fuqarolik institutlariga beradi. Fuqarolik jamiyatida fuqarolik institutlari asosiy rol uynaydi.

**Fuqarolarni ijtimoiy himoyalash** – mamlakat ahlini bozor iqtisodiyotining oqibatlarida asrash hamda shu oqibatlarning aholi ijtimoiy - iqtisodiy ahvoriga ta‘sirni yumshatishdan iboratdir. Bozor iqtisodiyotiga o‘tish narx-navoning oshishi va ishsizlikning ko‘payishi kabi ijtimoiy muammolarni paydo qiladi, aholining boy va kambag‘al qatlamlarga ajralishini ma‘lum darajada ko‘chaytiradi. Jamiyatda muvozanatni ta‘minlash uchun fuqarolarning ma‘lum qatlamini ijtimoiy himoyalash zarur bo‘ladi. Bu ishni davlat, korxonalar va jamoasi va jamoat tashkilotlari bajaradi. Ijtimoiy himoyalash, eng avvalo, daromadlarni indeksasialash shaklida boradi. Ya‘ni, narx-navoning o‘zgarishiga qarab aholi oladigan pul daromadi ham o‘zgarib boradi. Bu eng avvalo, qat‘iy belgilangan pul daromadi o‘quvchilar, o‘qituvchilar, shifokorlar, davlat xizmatchilari, ilmiy xodimlarga taalluqli bo‘ladi, bunday ishlovchilar esa o‘zlari ishlab pul topishlari kerak. Lekin bunga sharoit yaratish zarurdir. Fuqarolarni ijtimoiy himoyalash ishga kam ta‘minlangan oilalar, ko‘p bolalilar, nogironlar, nafaqaxo‘r muhtoj bo‘ladi. Ularga beriladigan yordam iste‘mol tovarlari narxi oshishi bilan ko‘rgan zararni qoplash (kompensasiya berish) shaklida

yoki ularni qat'iy narxda va normalashtirilgan miqdorda eng zarur tovarlar bilan amalga oshiriladi. Fuqarolarni ijtimoiy himoyalash ishsizlarga nafaka pul to'lash ularning malakasini oshirib, kasbini o'zgartirib ishga joylashtirish yo'nalishlarida ham olib boriladi.

O'zbekistonda aholini ijtimoiy himoyalash davlat siyosatining eng muhim siyosatidir. Davlat ijtimoiy himoya siyosatini yurgiza borib, mustaqillik yiilarida bir qator Milliy dasturlarni qabul qildi va ularni muvaffaqiyatli amalga oshirmoqda. Masalan, Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi vazifalarini bajarish maqsadida davlat byudjetining 38 – 40% foizi sarflanmoqda.

**Federasiya** – yagona ittifoq davlatining bir nechta davlat tuzilmalari yoki milliy davlat tuzilmalaridan tashkil topishi, ayni vaqtda bu tuzilmalar muayyan darajada siyosiy va adliyaviy mustaqillikni saqlab qoladilar.

**Etatizm** (fransuzcha so'z bo'lib, davlat demakdir) – davlatning jamiyat iqtisodiy va siyosiy hayotidagi mavqeininig kuchayishini ta'riflashda qo'llaniladigan atama. Davlatni ijtimoiy taraqqiyotning oliy natijasi va maqsadi deb biluvchi tushuncha. Etatizm g'oyalari ko'pgina siyosiy doktrinalarda ko'zga chalinadi. Kapitalizmga bo'lgan davrda bu g'oyalar asosan absolyutizmni asoslash va himoya qilish bilan bog'liq edi. Etatizm davlat kapitalizmning siyosati sifatida liberalizmga va demokratiyaga qarshi qaratilgan siyosat bo'lib, u davlatning kuchli hokimiyati bo'lishini talab etdi.

**O'zini-o'zi boshqarish modellari:** 1. Ingliz-sakson modeli mahalliy o'zini-o'zi boshqarishning eng namunali tipi hisoblanib, unda o'zini-o'zi boshqarish barcha haqiqiy hokimiyat; mahalliy manfaatlari doirasida amal qiladi. 2. Fransuzcha o'zini-o'zi boshqarishda esa hokimiyat (rasmani o'zini-o'zi boshqarishni qiluvchi mahalliy hokimiyat organlari hisoblanadi). 3. Germancha modelda esa davlat boshqaruvi bilan mahalliy o'zini-o'zi boshqarish yagona institut bo'lib uyg'unlashadi,

**Hokimiyat.** Odamlar katta guruhlarining ijtimoiy munosabatlari shakli, 2. Muayyan ijtimoiy guruhning siyosatda va huquqiy mezonlarda o'z xoxish-irodasini o'tkaza bilish qobiliyati.

Hokimiyat munosabatlarining alomatlar: a) boshqaruvning alohida devoni; b) jamayotga nisbatan majbur etish; v) siyosiy hayotni tartibga solib turishdagi yakkahokimlik; g) boshqa davlatlarga nisbatan hokimiyat idoralarining suvereniteti.

**Hokimiyatning legitimligi** (lotincha so'z bo'lib, qonuniy, huquqiy degan ma'noni anglatadi) – ushbu atama M.Veber tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan bo'lib, ijtimoiy tartib va siyosiy faoliyatning davlat qonunlariga huquqiy asosligi demakdir. Shu bilan legitimlik hokimiyatni zo'ravonlik bilan egallab olishdan farq qiladi. Hokimiyatning legitimligi siyosiy munosabatlar tizimiga barqarorlik baxsh etadi. Chunki huquqiy jihatdan asoslanganlik bu o'rinda e'tiqodni, axloq-odobni o'ldiradi, hokimiyat subyektlari esa jamiyat nomidan vakolat organ bo'ladilar va

jamiyat ularni nazorat qilib turadi. Shu tariqa jamiyatning yaxlitligi, obyektlarning birligi, siyosat subyektlarining hamda hokimiyat munosabatlarining birligi ta'minlanadi.

**Huquqiy davlat** – ijtimoiy hayotning barcha sohalarda qonun ustuvorligi, davlatning o'zi ham uning bilan bog'liq bo'lishi shaxsning erkinligi, uning huquqlari va manfaatlari nomusi va qadr-qimmatining daxlsizligi, bularning muhofaza etishi va kafolatlanligi. Davlat va shaxsning o'zaro ma'suliyati qonuni amalga oshirib ustida nazorat va konstitusiyaviy kuzatish shakllarining mavjudligi.

Davlatning shakllari:

- Monarxiya;
- Respublika;
- Mustamlaka yoki boshqacha bo'ysunish;
- Davlatning boshqacharak qurilishi.

**Hokimiyatni bo'lish tizimi** – jamiyatni hokimiyatni taqsim etishga qaysidir darajada xosdir. Turli ijtimoiy kuchlar o'rtasidagi murosai madora bo'lib, jamiyatning barqarorligiga xizmat qiladi, hokimiyat munosabatlarining og'ib ketishiga yo'l qo'ymaydi.

## **VI. ADABIYOTLAR RO‘YXATI**

### **I. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari**

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston.– T.: “O‘zbekiston” NMIU, 2021. - 464 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. «Oliy Majlisga Murojaatnomasi hamda O‘zbekiston yoshlari forumida so‘zlagan nutqidan iqtiboslar». – T.: “Tasvir”, 2021. - 52 bet.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – T.: 2021. - 458 b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi asosida demokratik islohotlar yo‘lini qat’iy davom ettiramiz. 6-jild. – T.: “O‘zbekiston” NMIU, 2023. - 536 b.
5. Mirziyoyev Sh.M. Erkin, obod va farovon mamlakatni - Yangi O‘zbekistonni barchamiz birgalikda barpo etamiz. – T.: “O‘zbekiston” NMIU, 2023. - 368 b.
6. Mirziyoyev Sh.M. Xalqchil islohotlar xalqimiz manfaatlariga xizmat qiladi. 7-jild. – T.: “O‘zbekiston” NMIU, 2023. - 392 b.
7. Mirziyoyev Sh.M. Hozirgi zamon va Yangi O‘zbekiston. – T.: “O‘zbekiston” NMIU, 2024. -344 b.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O‘zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. 2025 yil, 26 dekabr.

### **II. Normativ-huquqiy hujjatlar**

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-sonli Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-sonli Farmoni.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-oktabrdagi “Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-6097-sonli Farmoni.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 22-yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi “O‘zbekiston - 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-158-son Farmoni.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-4860-sonli Qarori.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 3-dekabrdagi “Iqtidorli yoshlarni saralab olish tizimi va akademik litseylar faoliyatini takomillashtirish

chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-4910-son Qarori.

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktyabrdagi "Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" PQ-358-son Qarori.

10. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 1-iyundagi "Akademik liseylar rahbar va pedagog xodimlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to'g'risida" 296-son Qarori.

11. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-noyabrdagi "Sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llab-quvvatlash uchun maxsus rejim tashkil etish va uning faoliyatini yo'lga qo'yish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" gi 717-son Qarori.

12. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 10-iyuldagi "2025-2026 yillarda sun'iy intellekt texnologiyalari sohasida ustuvor loyihalarni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 425-son Qarori.

13. BMT Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi. 1948.

14. BMT Bolalar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya. 1989.

### **III. Maxsus adabiyotlar**

1. Zulunov R.M. Sun'iy intellekt texnologiyalari – T.: Classic, 2024.
2. Mo'minov B.B., Sun'iy intellekt (O'quv qo'llanma). – T., 2023.
3. Babaxodjaeva N.M. Sun'iy intellekt va neyron to'rli texnologiyalar. -T., 2023.
4. Toirov S.S., Axmedov U.M. Axborot tizimlari va texnologiyalari (o'quv qo'llanma). – T.: Iqtisodiyot, 2020. – 240 b.
5. Abduraxmonov R.M. Pedagogik texnologiyalar va raqamli ta'lim muhitlari. – T.: Fan va texnologiya, 2021. – 200 b.
6. Muminova L.R, Nazarova D.A. Inklyuziv va maxsus ta'lim atamalarining izohli lug'ati. – T., 2021.
7. Nazarova D.A, Mamarajabova Z.N. Maxsus pedagogika (Surdopedagogika). -T.: Innovatsiya-ziyo, 2020.
8. Nazarova D.A. Inklyuziv madaniyatini shakllantirishda ta'lim klasteri sub'yektlarining o'rni. //Scientific aspects and trends in the field of scientific research. International scientific online conference.
9. Nazarova Dildora Asatovna. Issues of involving children with hearing in inclusive education.// European Journal of Agricultural and Rural Education (EJARE)Available Online at: <https://www.scholarzest.com> Vol. 2 No.12, December 2021,ISSN: 2660-5643/ Page 149.
10. Butterworth, J., & Mitchell, D. (2013). Inclusive Education and its Social Benefits. London: Routledge. 77-80 p.

11. Florian, L., & Black-Hawkins, K. (2011). Exploring Inclusive Pedagogy. *British Educational Research Journal*. 28 p.
12. Nazarova, D. A. (2020). "Aspects of Orientation of Students of the Professional Development Courses in the Direction 'Managers of Educational Institutions' to the Effective Organization of Inclusive Education." *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8(8), 7-12.
13. "Inklyuziv ta'limning dolzarb masalalari: muammo va ularning yechimlari" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami. Toshkent shahri. 2021-yil 26-mart.- 335 b.
14. Muxamedov H.M. O'zbekiston davlati va huquqi tarixi. Darslik. -T.: "Yuridik adabiyotlar publish". 2024. -384 bet.
15. Odilqoriyev X.T., I.T. Tulteyev va boshq. Davlat va huquq nazariyasi. Darslik. — T.: "Sharq", 2009. - 568 b.
16. H. Odilqoriyev, N. Azizov, X. Madirimov. Davlat va huquq tarixi. Darslik. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2012. - 345 b.
17. Saydullayev Sh. Davlat va huquq nazariyasi. Darslik. – T. "Yuridik adabiyotlar publish", 2021. -246 bet.
18. Najimov M.K. Huquqiy ong va huquqi madaniyat. – T.: TDYuU, 2018. - 66 b.
19. Javliyev N.B. Huquqning mohiyati: an'naviy va zamonaviy nazariyalar. O'quv qo'llanma. – T.: TDYuI, 2010. - 96 b.
20. Odilqoriyev X.T., Yakubov Sh.U. Milliy huquqiy tizim va huquqiy kadriyatlar. Monografiya. -T.: SMI-ASIA, 2010. - 400 b.

#### **IV. Elektron ta'lim resurslari**

1. <http://natlib.uz>
2. <http://yedu.uz>
3. <http://lex.uz>
4. <http://lib.bimm.uz>
5. <http://ziyonet.uz>